

ЕКОНОМІЧНИЙ ОГЛЯД

ЯРМАРКИ

Ярмарки мають засновки свого розвитку там, де рідка населеність і низький платіжоздатний попит людности не дають розвинутися постійній оселі торгівлі. От через що по країнах низької економічної культури ярмарки набули великого значіння, так у торгівлі, що збирає сільсько-господарські продукти, як і в торгівлі, що розподіляє промислові товари широкого споживання серед населення. Збирані по дрібних сільських ярмарках сільсько-господарські товари привозяться на великі. Протилежним шляхом іде розподільна торгівля, якої товарів потоки розтікаються від великих ярмарок до дрібних. Така система ярмаркової торгівлі і її передумови. В процесі економічного зросту краю місце ярмарку заступають технічно досконаліші і комерційно-зисковніші форми торгівлі. Дрібні ярмарки замагає дрібно-крамнично-сільська торгівля, кооперація, пересильні заповзяття. Великі ярмарки поступаються перед великими торговими організаціями, біржами.

Ярмаркова торгівля на Україні перед революцією ішла таким самим шляхом. Але через невисокий рівень економічного розвитку країни, постійна осела торгівля не могла обслужити цілої її території. Ярмаркам належала через те ще дуже велика роль, так у абсолютних цифрах як і супроти цілої торгівлі краю. Загальна кількість ярмарок напередодні революції на Україні була понад 2.000.

Ринкові, що відродилися з початком НЕП'у, найбільше відповідала ярмаркова форма. Остання цілком годилася з низьким економічним рівнем країни.

Пізніше розвій дрібних (сільських) ярмарок іде двома дорогами. Ярмарки розвиваються як піонер торгівлі, що зростає, в районах, де немає, або слабо розвинені інші форми торгівлі. Згідно з даними українського Ц. С. У., в кожній ярмарці бере участь 17—24 населених пунктів. Середня відстань населеного пункту від ярмарки, що до неї даний пункт ваготіє, або, що те саме, середній радіус господарського впливу сільської ярмарки на Україні — 11 верстов. Мінімальна відстань населеного пункту від ярмарки $\frac{1}{4}$ версти, максимальна — 95 верстов. Остання цифра природньо показує, що ярмаркова торгівля не досить обслуговує ряд населених пунктів, що треба розвинути ярмарки поблизу цих пунктів. Середня відстань близько положених від ярмарки пунктів — 3 версти, віддалених — 27 верстов.

40% загальної кількості сільських ярмарок одноденні, 30% — трьохденні, 20% — двохденні. Решта ярмарок (10%) тривають 4 — 6 день. Ярмарки звичайно відбуваються в дві відпочинку селянства — головно на храмові свята. Це відбивається на назвах ярмарок. Ярмарки бувають пересічно три рази на рік. Найбільша кількість ярмарок буває в травні (16,20%), цеб-то в період, коли сільське населення вільне між весняними й літніми польовими роботами. Потім іде серпень (10,6%) після жнив і, нарешті, березень (9,80%), перед загівом ярини. Протягом цих 3 місяців відбувається 40% всіх українських ярмарок. Відновляються ярмарки звичайно в передвоєнних ярмаркових пунктах. В результаті теперішня ярмаркова сітка дуже подібна до передреволюційної. Загальна кількість ярмарок нині (ми не лічимо щотижневих базарів і торжків) майже дійшла передреволюційної цифри.

Головні товари сільських ярмарок — худоба і сільсько-господарські продукти. 90% усіх ярмарок торгують худобою, 75% сільсько-господарськими продуктами. Промислові товари продають тільки 40% загальної кількості ярмарок. Наведені дані підкреслюють переважно збірчий (підготовчий) характер української сільської ярмарки і її роль в постачанні худоби селянському господарству і на заріз для живлення міста.

Поруч тенденції до розвою ярмарок спостерігається протилежна тенденція. Ярмарки втрачають своє значіння з розвитком інших форм торгівлі. Крім дрібної крамничної торгівлі, велику роль в замаганні дрібних сільських ярмарок грає кооперація, як у своїй розподільчій, так і в заготовчій діяльності. Нарешті широко розгалужений оселений заготовчий апарат.

Такі дві протилежні тенденції в розвитку сільської ярмаркової торгівлі на Україні. Нині роль ярмарок по-за межами міст все таки доволі велика. Ярмарки

становлять конче потрібні елементи сучасної позаміської організації торгівлі. Очевидно з розвитком нашої економіки буде переважати друга тенденція — до занепаду значіння дрібних сільських ярмарок.

Еволюція великих оптових ярмарок України теж дуже цікава. Вона відбиває збільшення місткості українського ринку, т. є. в останньому результаті розвій народного господарства України. Бо-ж збільшення місткості ринку є по суті збільшення спроможного попиту окремих галузів народного господарства. Разом з тим, українські ярмарки, в організаційному відношенні, повторюють той шлях, що ним перейшли ярмарки Європи. А цей шлях зумовлює організація всього народного господарства. Досить згадати величезну роль шляхів сполучення в організації, справедливіше — в реорганізації ринку.

Розвій оборотів Хрещенської ярмарки в Харкові і Контрактової в Києві, доходить розцвіту 1924 року, коли зріст оптового ринку перегнав зріст його організації, і занепадає 1925 року, коли біржа і великі торги затерли або, висловіємся обережніше, зменшили значіння ярмаркової форми організації ринку.

Обороти в мільйонах крб.

	Хрещенської	Контрактової
1923 . . .	12	29
1924 . . .	44	42
1925 . . .	29	—

Обидві ярмарки — Хрещенська при кінці січня і на початку лютого і Контрактова з кінця лютого до середини березня, — почалися 1925 року в дуже недовідних умовах. Умови відпуску товарів були вельми тяжкі, відносини між промисловістю й торгівлею загострені, кредит — пасивний. На висновок НКВТ УСРР — в результаті взаємного діяння різних причин, створилися умови, коли купівля на ярмарку, без ніяких пільг, не давала серйозних вигод. Вижидальний настрій і попередні переговори тривали через цілий час ярмаркового торгу. По роду товарів і по їх асортименті попит і подання часто не спадалися. Постійна торгівля в багатьох галузях ішла плановою дорогою, не потрібуючи ярмаркового торгу. На зниження оборотів обох ярмарок велико вплинуло зменшення закупівель мануфактури. Хрещенську ярмарку 1925, з огляду на товарну природу, можна схарактеризувати як ярмарку продуктово-металеву. Контрактову — як бакалійно-цукрову. Накладні ярмаркові видатки торговців хилитаються від 0,25% до 2,00%, зі зрозумілим підвищенням для низової сітки. В останньому можна вбачати причину того, що сільські єдині споживчі т-ва, які 1924 року в великому числі приїхали самі на ярмарку, 1925 року робили закупівлі через середні ланки кооперативної системи. Таким чином на велико-оптових ярмарках 1925 року і, тим більше, найближчих років беруть участь тільки середня й велико-оптова торгівля. А це повинне зробити важливий вплив на реорганізацію наших велико-оптових ярмарок. Слід зауважити, що реорганізація їх конче потрібна не тільки з огляду на зазначений факт, але й з огляду на з'ясовані вище організаційні зміни нашої торгівлі, і, нарешті, з огляду на виявлені вже тенденції розвитку обох ярмарок.

Під впливом ступеневого впровадження в торгівлю елементів плановості ярмарковий велико-оптовий торг, надто в товарній його частині, ступенно падав. 1925 року торг контрактовий і по зразках — переважав товарний. Товарний характер зберігає своє значіння в торгівлі сезонними товарами і товарами сезонного постачання. Разом з тим товарний характер Контрактової і Водохрещної ярмарки зберігає своє значіння і в царині роздрібною і напів-оптового торгу. Звідси впливає конечна потреба організаційно відділити оптову й роздрібну ярмарку. Одинокий зв'язок між обома ярмарками повинен залишитися в тім, щоб вони відбувалися одночасно. Організація роздрібною ярмарки повинна бути пристосована до побутових і сезонних умов роздрібною торгівлі. А оптовий ярмарковий торг, з огляду на виявлену тенденцію його розвитку, повинен набути біржового характеру. Це доцільне і з погляду систематичного підготування ярмарки, що завжди переходила фактично під керуванням бірж. Звідси випливає, що доцільно і навіть конче потрібно створити організаційну єдність в оптово-ярмарковій і біржовій роботі. Треба також рекомендувати, для вигоди і економії засобів, урядити ярмаркову біржову залу в залах Харківської і Київської бірж. Разом з тим практика минулих років показала можливість скоротити строки ярмарки з 30 — 35 днів на 10 — 14. За це промовляє і виявлене зменшення ролі велико-оптових ярмарок і економія енергії, часу, засобів і, нарешті, доцільність максимальної концентрації торгу не тільки в простороні, але і в часі.

Біржовий характер, що його набуває велико-оптова ярмарка, перевага торгівлі за зразками і стандартами, висуває на авансцену ярмаркову виставку зразків. Цій виставці, на висновок Держплану УСРР, треба надати характеру постійної промислово-показової виставки і товарового музею, з відповідним пристосуванням їх на час ярмарки для її потреб і цілів. Разом з тим, виставка зразків, а надто в часі ярмарки, повинна набрати значіння виставки наших експортних товарів. Входячи таким чином в організацію допомоги експортові, наші велико-оптові ярмарки, надто київські контракти, зможуть відіграти певну роль в розвоєві експорту. Треба зауважити, що ярмарки післявоєнної Європи, переважно, мають власне експортне значіння. Чи відіграють таку роль і наші ярмарки, — нині сказати тяжко. Але безумовно є дані за позитивну відповідь на це питання, а надто що до київських контрактів.

Але рівнодіюча розвитку великих і дрібних, оптових і роздрібних ярмарок на Україні веде до ліквідації і заміни їх через інші форми організації, досконаліші технічно і зисковіші комерційно. Такі висновки, що ми можемо зробити на підставі статистичних даних, економічної аналізи і, нарешті, нескристалізованого ще в цифрах і економічних висновках господарсько-практичного досвіду.

І. Бак

НА РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ

ХАРКІВ

ЛІТЕРАТУРА Й МИСТЕЦТВО

* Нарада з приводу організації нового журналу. Наприкінці березня при відділі друку ЦК КП(б)У відбулася нарада з приводу організації журналу бібліографії, критики й питань української культури. Цей журнал повинен освітлювати питання марксизму й лєнінізму, питання культури, історії революції, письменства, книговедіння, мистецтва, науки та техніки, критики, історії і т. инш.

* Професійна організація письменників. У березні місяці у помешканні Палацу Праці відбулось організаційне зібрання письменників, на якому обрано місцьком. Обов'язки місцькому такі: захист інтересів робітників художнього письменства, боротьба з кабальними договорами деяких видавництв, поліпшення житлових умов, курортна кампанія й т. инш.

* Всеукраїнська показова виставка. Колегія Наркомосвіти принципово вирішила організувати в м. Харкові на весну цього року першу Всеукраїнську показово-художню виставку. Мета виставки — продемонструвати широким колам суспільства все, що зроблено на Україні за час революції в галузі образотворчого мистецтва.

З музеїв Київ, Одеси, Харкова, було доставлено до 1½ тис. експонатів. Підбір експонатів покладено на виставочні комітети, які запрошують окремих майстрів і організують журі для розгляду поданих творів.

Для виставки відводиться помешкання в будинкові Соціального музею в Харкові. Для відвідувачів виставка буде відкрита протягом півтора — двох місяців.

* Реставрація картин українських музеїв. По українських науково-художніх музеях протягом багатьох років не провадилось жодної роботи до відновлення зіпсованих за довгий час цінних художніх експонатів. За проханням Головнауки, колегія НКО асигнувала на першочергові роботи по реставрації цих експонатів 3.000 карб. для 3-х Київських музеїв і Харківського музею Мистецтв.

* Диспут про мистецтво. 3 березня відбувся диспут, улаштований АРМУ (Асоціація Рев. Мистецтва України), на тему „Шляхи революційного мистецтва“.

Дві ґрунтових доповіді зробили члени БЦ АРМУ т.т. І. Врона і В. Седляр. Доклад тов. Врони на тему „АРМУ й завдання радянської мистецької культури“ складався з тез: загальна мета АРМУ і об'єднання мистецьких сил.

Доклад тов. Седляра був на тему: „АРМУ і АХРР, де більш популярно й детально висвітлив різницю в підході до мистецтва художників з АХРР'у і АРМУ.

В дискусії взяли участь кілька художників.

* Українська газета в Китаю. Газета „Українське Слово“, яка виходила в Харбїні в Манджурії, закрита через брак фондів. Тамошні українці, яких у північному Китаю нараховують до 50.000, стараються відновити її, або почати нове видавництво.

* Лист В. Короленка. Істпарт ЦК КП(б)У передав УАН ориґінал листа письменника В. Короленка до члена 2-ї Державної Думи від селян Полтавщини, секретаря трудової фракції т. Сойка, писаний 11 вересня 1917 року.

* Твори Шевченка єврейською мовою. У єврейській газеті „Дер-Штерн“ (видається в Харкові) у № від 10 березня було одведено чимало місця Шевченківському св'яту. Крім иншого матеріалу, у газеті подано переклад великого уривку з поеми „Сон“, зроблений поетом Фінінбергом.

* Інститут ім. Леонтовича. Студенти харк. муздрамінституту порушили справу перед своїм профкомом та правлінням про найменування інституту іменем М. Леонтовича. Профком і правління прихильно поставились до бажання студентів і ухвалили подати цю справу на розгляд і затвердження НКО та ЦП спілки Робмис.

* Вечір творчості Павла Тичини. Осередок МОДР при ДВУ 13 березня улаштував вечір: „Павло Тичина в музиці“. Вступне слово сказав Ол. Попов, хоріві речі — капели „Дух“. У програмі крім хороших речей було виконано: мелодекламацію, фортеп'яно і романси.

* Гнат Хоткевич, накладом видавництва „Рух“ випустив книжку „Слово о полку Ігоревім“ на 7 картин.

* Альманах „Вапліте“. Вільна Академія Пролетарських Письменників склала

угоду з ДВУ на літературний альманах розміром на 15 друкован. аркушів. Альманах має вийти влітку.

* Альманах „Плуг“. Цими днями вийшов накладом ДВУ другий альманах спілки селянських письменників „Плуг“ розміром на 10 друков. аркушів.

* Остап Вишня — почесний член сільради. Селяни села Старо-Петрівець, на Київщині та Миронівки на Харківщині при перевиборах сільрад цього року обрали Остапа Вишню за почесного члена своїх сільрад.

* Держдрама. В гастрольну подорож до Москви театр ім. Франка везе 6 п'єс: „Вій“, „97“, „Полум'ярі“, „За двома зайцями“, „Ревізор“ (з Садовським) і „Пухкий пиріг“. В Москві театр пробуде місяць.

* Микола Садовський. 4-го квітня із Чехо-Словачки повернувся для праці в театрі імені Франка відомий артист Микола Карпович Садовський. Перша вистава при його участі („Ревізор“) відбулася в Харкові 8 квітня.

НОВОНАЙДЕНА ФОТОГРАФІЯ

В оселі Ол. Пчілки в Гадячі, на Полтавщині, недавно знайдено невідому ще фотографію, на якій внизу сидять: Олена Пчілка,

Леся Українка, а на копиці сіна сестри Лесі Українки; ліворуч Ольга, а праворуч — Дора.

РУКОПИС О. ШИШАЦЬКОГО - ІЛЛІЧА

[З Музею Слобідської України]

Українські прислів'я та поговірки, що до їх збирання та впорядкування, мають вже свою історію. В корисному покажчику літератури про них, хоч і неповному, складеному М. Комаровим (див. його „Нова збірка на-

родніх укр. приказок, прислів'їв, загадок і т. и.“ — Одеса 1890), зазначено по-над 70 номерів. Досить навести, що у XIX ст. (не кажемо про визначно часті вживання їх в старім українським письменстві), записував

вже їх Котляревський (записи уміщено в Снегір'ова), Головацький видав записи Ількевича, їх робив Є. Гребінка (Ластівка 1841 р.), О. Лазаревський, М. Максимович; перші збірники поговірок, що до їх кількості, це „Ужик рідного поля“ М. Гатчука, де єсть приказок 520, та О. Шишацького - Ілліча — ще більший збірник — над 1400, які видано одночасно 1857 р. Того-ж року Куліш і Лазаревський написали рецензію на цей збірник. Збирання не припинилось, і Закревський („Старосветский бандуриста“), вже міг вмістити в свій збірник 4000 №№. П. Чубинський на підставі зібраного до 1861 року матеріалу подав першу статтю наукового характеру (про значіння цього матеріалу для криміналіста). 1864-го року вийшов великий номісівський збірник (Українські народні приказки, прислів'я і таке інше). Всіх номерів тут більш 14 тисяч — майже геть усе, що до цієї пори було записано. Номіс скористав матеріалом друкованих та записи Білозерського, Коніського, Стороженка, Шиманова, Куліша, Лазаревського, Марковича, Руданського, Яцимирського, Шейковського. Дуже зручно, що Номіс старанно зазначає кожний раз, звідкіля взято матеріал. Важність збірника зазначив О. Пипін в його „Обзоре малорусской этнографии“ („Вестн. Европы“ 1864 № 1, потім 1886 № 1). Через кілька років етнографічне товариство зацікавилось з певними наслідками збиранням поговірок Галицької та Угорської Руси (1869, 1873 р.р.). Те-ж товариство незабаром надрукувало працю Івашенка „Религиозный культ южнорусского народа в пословицах“ (1874). „Скористовували цей відділ фольклору Драгоманов („Малорусские народные предания и рассказы, 1876 — рец. Костомарова — „Русс. Стар.“ 1877 № 5, Веселовського „Др. и Нов. Россия“ 1877 № 2, Петрова „Тр. К. Акад.“ 1877 № 3) та П. Чубинський (Труды этнографической экспедиции в юго-зап. край 1876). З дальніших записів згадуємо записи О. Пчілки, Б. Чайченка (Грінченка), близько наших часів маємо велику працю Ів. Франка („Галицькі приповідки“) і др.

Нині Музей Слоб. України переховує серед інших рукописів збірник О. Шишацького, який перевищує збірник його 1857 р. мало не на дві тисячі №№. Заголовок збірника; „Сборник малорусских пословиц и поговорок. 1858“. Збірника цього переглянув і дозволив до друку 1859 р. цензор Палаузов.

О. В. Шишацький — Ілліч в українській етнографії п'ятидесяти років мав своє місце, як збирач матеріалів на Чернігівщині, і був одним з діяльних співробітників „Черн. губ. Ведомостей“ та „Чернігів. листка“; в нього були, правда, й свої хиби, що зазначили Грінченко та Пипін. Антонович пояснює фальшування народної творчості як типові явище в часи укр. відродження й розглядає його, як

не завжди зловмисне, хоч завжди некорисне для науки. Де-які підроблені Шишацьким думи та пісні відразу були зазначені рецензентами, отже в цього етнографа було і гарне, особливо етнографічно-статистичні описи де-яких місцевостей Чернігівщини з великою кількістю фольклорного матеріалу, який він уміщав в „Ведомостях“. Друкований його збірник поговірок (1857 р.) теж частинами був вміщений в цій часописові. Збірник безумовно цінний, мав свою передмову, де видно, як Шишацький не обминув тієї романтики, якою захопився Метлінський та інші. Він каже: „Они (пословицы) очень картинны, крепко точны и оригинальны, близки нам, как родичам одной семьи, заключают в себе наше родное, а не чужезаморское, помогают разгадать дух народа, изучить его прошлое“. Шишацький передбачає збільшення інтересу до вивчення поговірок, приказок, роблячи й сам, правда, несливо, часткові коментарії, наводячи паралелі з переказів, легенд. Видаючи свого першого збірника, він завів до нього окрім свого матеріалу, ще записи Лазаревського, других етнографів та з Харківського, рідкого нині збірника 1854 р.

Рукопис його, про який в нас річ, цікавий як для оцінки діяльності етнографа (до цієї пори ми маємо одну лише статтю про його в галицькій „Зорі“ 1888 р.), так і для вивчення зібраного ним матеріалу. Передмова, котру має цей збірник, не позбавлена ще остаточно ліризму, усе-ж глибша на зміст. Етнограф жаліється, що фольклорний матеріал гине, чому потрібно його заховоронити, записати. Тут він добачає не лише вину „всестирающего времени“, але й ті „обстоятельства, условия, в которые надолго еще заклепан, замурован малорусский народ“. Останні рядки, які ми взяли в лапки, цензура викреслила, хочай зараз тут залишено може через незрозуміння вставок українською мовою, жаль про „марну“ загибель укр. народної творчості. Важливий є для нас також висловлений інтерес збирача до старовинних збірників укр. поговірок, з яких він робив виписки (рукопис XVII в.). Значно повніший від надрукованого, маючий матеріал, якого не знав Номіс, збірник складається теж, як і збірник, надрукований 1857 р., за алфаветним порядком, містить у собі примітки Шишацького, особливо географічний коментарій, що, безумовно, цінно. Шишацький подає його чи за своїм власним знайомством з даною місцевістю, чи зацікавлений науковими даними та історичними пам'ятками (Книга Большого Чертежа). Характерна риса збірника — „інтересність“ матеріалу, нахил свій до якого одверто зазначає Шишацький у передмові. І цей потяг до „інтересности“ скерував його до подання подібного-ж часто коментарію, — наведення

уривків з дум, пісень. Все це утворює з збірника дійсно „інтересну“ книжку, що й бажав, видно, дати етнограф. Однак зібраний матеріал є цікавий і з наукового боку, містячи у собі численні справді народні приказки і поговірки; цікавий він і з боку соціального. Романтика Шишацького (не один він був на це падкий у ті часи) не заступила в нього змісту класового, справжнє-історичного. І через те маємо тут досить матеріалу до характеристики старого козацтва, сіроми-голоті.

Ми подамо, наприклад, кілька паралелів до відомих віршів, підписуваних під малюнками так званого козака Мамає. От хочай би такі поговірки: „умер козак та й лежить, та й нікому за ним потужить“; „терпи, душа, в тілі, а сорочку воші з'їли“; „хоч голий, та прав“; „хто багат, той усім брат, а хто нічого не має, того ніхто не знає“; „як умре багатир, то йде увесь мир, а умре харпак, так йде тільки піп та дяк“; „хто не звик правди поважати, той завжди ласий панувати“; „наш

луг батько, а Січ мати, одне треба помірати“; „не вклонюсь багачу, бо сам хліб молочу“.

Збірник взагалі містить багато поговірок соціального характеру. Де-які з них викреслила цензура („не бог панів родить, а лихо їх робить“ і ин.), старанно викреслювала цензура поговірки про москалів. Таких досить: „коли москаль каже сухо, то піднімись по-уху, бо бреше“ („бо бреше“ — викреслено), „мабуть москаль красти тоді перестане, як чорт богу молитись стане“; „москаль здавна вже панує, бо, бач, завжди неправдує“; „москаль ликом в'язаний, — у ликах ходє та й всіх в ликах воде“. Повикреслювано й поговірки релігійного змісту („Сякий бог, такий бог, що я його знаю“; „кажи Грицю, богородице, співай, Грицю, богородице, а ти, Петре, харчакуй“).

Збірник на 400 стор. і в 8-о є власноручний автограф Шишацького.

У Музею єсть і фотографія етнографа (з дагеротипу, що переховується нині в його родині).

Ів. Єрофій

КИЇВ

В УКРАЇНСЬКІЙ АКАДЕМІЇ НАУК ПРАЦЯ ЕТНОГРАФІЧНО-ФОЛЬКЛОРНОЇ КОМІСІЇ

(друга половина р. 1925 - го)

Головне досягнення в праці Етнографічно-фольклорної Комісії за цей час — це видання власного часопису, що має об'єднати всіх, хто на краєзнавчому полі працює — вийшла кн. 1-ша „Етнографічного Вісника“. Це подія визначна не в одному тільки всеукраїнському, ба й всесоюзному масштабі, якщо уважати на те, що популярні здавна російські видання „Этнографическое обозрение“ та „Живая старина“ припинили своє існування й досі не поновилися, а „Записки Етнографічного товариства у Києві“, що на кілька місяців випередили „Етнографічний Вісник“ присвячено, головним чином, питанням з матеріальної етнографії.

Змістом своєю перша книжка „Е. В.“ відбиває сучасний фольклор — фольклор революції (чимала колекція „Яблучок“, „Лімони“, запис — „Як дядько Семен права у денікинців добивався“, сучасні легенди, то що), подає провідні статті (стаття ак. А. Лободи „Завдання сучасної української етнографії“ та В. Петрова „Місце фольклору в краєзнавстві“). Часопис викликав кілька прихильних рецензій (П. Єфремова — „Зоря“ ч. 12, В. Щепотьєва), що знову ж таки підкреслюють потребу саме такого органу. Як раз те, що, не вважаючи на ціну числа — хоч і невеличку (90 коп.), але для села чималу, — сільська, радянська інтелігенція — вчительство та сількори — досить жваво його передплачують — найкраща запорака в тому, що, видавши часописа, комісія справдила громад-

ські сподівання. Наслідки видання дуже скоро позначилися: часопис не аби-яку роль відіграв у справі організації кореспондентів на місцях, в різних куточках УСРР.

Таким чином — це досягнення комісії щільно пов'язане з другим: з поширенням кореспондентської мережі. Вже давно, мало не з початку свого існування, комісія внесла в план своєї діяльності організацію мережі кореспондентів з місць. Але до останніх часів для цього жадних об'єктивних можливостей не було. 1925 рік кардинально змінив становище. Спромоглися видрукувати 2 відозви до вчителів та політосвітніх робітників на місцях, 2 програми, „Е. В.“, брошуру „Місце фольклору в краєзнавстві“ та відозву про збирання матеріалів, що стосуються до р. 1905. Ці видання розсилалися по всіх районах кожної округи У. С. Р. Р. — і в наслідок цієї популяризації ідеї збирання фольклорного матеріалу комісія має гнучкий апарат з понад 200 кореспондентів, за допомогою якого силу матеріалів приробиється, багато фольклорних фактів перевіряється.

Зв'язок з кореспондентами жвавий, інструктивний. Ухилу звітного або-ж чисто декларативного нема. Кореспонденти до завдань своїх ставляться серйозно, ініціативу та критичне відношення що до організації та змісту праці виявляють і ждуть... коли можна зорганізувати з'їзд - курси кореспондентів етнографічно-фольклорної комісії при Українській Академії Наук.

Оце так здійснювався за другу половину року лозунг єднання науки з трудящими масами. Праця розгортається що далі то все більше й гостро почувається брак штатних співробітників у Комісії. Нині є тільки один.

Що-ж до публічних прилюдних зборів, то вони за звітний період відбувалися регулярно. Теми доповідей були такі: 1) „Сучасна еволюція кобзарства й кобзар Павло Кулик — з демонстрацією (Д. Ревуцький 1—VII); 2) „План організації краєзнавчої праці в місцях“ (В. Кравченко 8—VII); 3) Українські народні легенди останнього часу“ (О. Косач-Пчілка 14—VII); 4) „Новий твір з вивчення казки — Р. М. Волков „Сказка“ (С. Савченко 16—IX); 5) „Слово о полку Ігореве й усна словесність“ (акад. В. Перетц 21—IX); 6) „Українське селянське малювання на стінах“ (О. Пчілка - Косач 7—X); 7) „Новий варіант пісні про земляні роботи 18 в.“ (Кл. Квітка 21—X); 8) Деякі відгуки подій 1825 р. в українській пісенній творчості“ (Л. Добровольський 21—X); 9) „Торгівля народними ліками на київських базарах“ (Володимир Білий 30—X); 10) „Діалектологічні та етнографічні спостереження на південно-західному кордоні України“ (П. Попов 10—IX); 11) „Програма з ономастики“ (О. Курилова 25—XI); 12) „Перекази за бабу Лашиху в с. Сошникові на Переяславщині“ (Володимир Білий 25—XI); 13) „Етнографічне вивчення на Чернігівщині в історичному аспекті“ (В. Камінський 2—XII); 14) „Справа про замирання баби Занудихи р. 1900“ (Ол. Дем'яновський 9—XII); 15) „Фольклор безпритульних“ (пісні, автобіографії, словник — за матеріалами М. Афанасьєва доклав В. Петров 9—XII); 16) „Музична етнографія на Україні в післяреволюційні роки“ (Кл. Квітка, 23—XII); 17) „Гончарство в с.с. Бубнівці та Жерденівці, Тульчинської округи“ (Олександрович 23—XII); 18) „Річне звідомлення Комісії“ (В. Петров 23—XII). Крім цих зборів прилюдних відбулося закриті засідання Комісії (9—IX), присвячене обговоренню плану діяльності у наступний акад. рік та 3 засідання ономастичної підкомісії. До друку виготовано „Краєзнавчий порадник“ (на 5 арк.) та кн. II „Етнографічного Вісника“ (на 10 арк.). Готується інтенсивно бібліографічний показник фольклорної української літератури.

Члени Комісії вели краєзнавчі відділи в кількох журналах, як от „Життя й Революція“, „Зоря“, то-що. Комісія в цілому складає подяку тим газетам та журналам „Червоний Шлях“, „Зоря“, „Шлях Освіти“, „Радянська Освіта“, „Сельбуд“, „Подтавський Селянин“, де відозви Комісії завжди з охотою друкувалося, а також й рецензентам. „Е. В.“.

Наприкінці необхідно згадати, що ц. р. минула п'ята річниця існування етнографічно-фольклорної комісії. За ці п'ять років, не мавши особливо сприятливих умов, як то

видно з цього звіту, комісія все-таки спромоглася певну роботу перевести і конкретні досягнення, безперечно, єсть.

Етнографічно-фольклорна комісія з охотою відповідає на всі запитання що до роботи, подає консультації, поради то що. Звертагися на адресу: Київ, вул. Короленка, 54, Українська Академія Наук, Етнографічна Комісія. Марок клеїти не треба — листування з комісією безплатне.

В. Б.

* Експедиція з метою вивчення „трипільської“ культури IIIє 90-х років минулого сторіччя на Київщині знайдено передісторичні пам'ятники — „землянки“. У цих землянках знайдені коштовні речі людського вжитку, витесані з каміння, різні мідяні речі, розмальовані посуд і статуетки, що являли собою фігури людей і звірів. Учені своєчасно звернули увагу на ці знахідки, через те що вони були наслідками характерної і оригінальної культури; її названо „Трипільською“, бо слобода, біля якої їх знайдено, носила назву Трипілля. Дальші шукання виявили, що речі, які своєю культурою були подібні до „Трипільської“, знайдено по багатьох інших місцях — по Дніпру, Десні, на Полтавщині, на Херсонщині й на Басарабії. Останніми роками знов знайдено надто коштовні речі тієї-ж культури на Київщині й Чернігівщині; учені Радянського Союзу й Захід. Європи знов звернули увагу на їх. Знайдені археологічні цінності коштовні тим, що вони освітлюють микенську й почасти середземноморську культуру.

Літом цього року Наркомос, аби провадити дальші розкопки й детально вивчити „Трипільську культуру“, посилав на місце розкопок експедицію з представників Української Академії Наук, Головнауки, Всеукр. археологічного комітету й найбільших музеїв України.

* Науково-дослідча катедра марксизму. За постановою Укрнауки замість міжвузівського марксистського семінару в Києві утворюється науково-дослідча катедра марксизму з секціями — філософічно-соціологічною, економічною та історичною. Катедра має комісії — правову, природознавчу й мистецьку, а також кабінети — лєнінізму, національного питання та бібліографії марксизму.

* Інститут водного господарства. Укрнаука ухвалила утворити в Києві з 1-го квітня інститут водного господарства, а катедру гідрології закрити. На директора інституту призначається проф. Опоков.

* Українська Академія Наук на всесвітнім конгресі американістів. Академія Наук одержала запрошення делегувати своїх представників для участі в 22-ім всесвітнім конгресі американістів, що його скликає „Інститут Христового Колумба“ в Римі.

* Зв'язок української науки з закордоном. Українська Академія Наук одержала пропозицію од Віденської Академії Наук, від Державного геодезичного інституту Чехословаччини, від етнографічного інституту Естонії налагодити з ними науковий зв'язок та обмін книгами.

* Обмін науковою літературою з закордоном. Український інститут наукового книгознавства у Києві налагодив постійний зв'язок з низкою західно-європейських міст — Берліном, Парижем, Брюсселем, Прагою та Львовом, Нью-Йорком та Вашингтоном. Інститут одержує листи та літературу і має багато наукових кореспондентів за кордоном.

* Оголосити Лавру заповідником. Укрнаука ухвалила порушити питання перед урядом, щоб київську Лавру було декретовано як історично-культурний заповідник.

* Термінологічні укр. словники. Природничий відділ Інституту української наукової мови має за мету виробити термінологію в усіх галузях природознавства. Відсутність потрібних коштів заважала відділові широко розгорнути роботу, але проте досі зібрано біля 450 тис. карточок термінологічного матеріалу та видано вже термінологічний фізичний, геологічний, хемічний, математичний та аналітичний словники. Готується до друку словники зоологічний, медичний, метеорологічний та інші.

Значні асигнування, відпущені інститутові цього року, дадуть змогу виконати до терміну завдання в справі випуску потрібних термінологічних словників.

* Художня виставка. 21 березня в Київському музеї революції відкрилася ви-

ставка, організована асоціацією художників „Червона Україна“ під назвою „По селах, містечках та містах України“.

* Рідка фотографія Шевченка. Тут знайдено дуже рідкий і старовинний примірник книги „Вінок Тарасу Шевченку“, де вміщено вірші українською, польською та білоруською мовами. Знайдено також рідкі фотографії Шевченка до й після заслання. Фотографії зроблені в Києві.

* Персональна пенсія Демущкому. Відзначаючи 30 років науково-художньої роботи П. Д. Демущкого, Колегія Наркомосвіти вирішила просити Наркомосзабез призначити йому персональну пенсію.

* Театр укр. муздрами в Києві. 9 й 10 березня в театрі ім. Леніна відбудеться перша вистава колектива муздрами ім. Лисенка, що довгий час провадить підготовчу працю. Підє опера „Енеїда“. Ставить Бутівський, оформлення тексту — Старицької-Черняхівської.

* Дитячий держтеатр у Києві. 1-го березня п'єсою „По зорі“ після трьохмісячної підготовки праці розпочав сезон київський дитячий держтеатр. Режисер театру Деева, художники — Татлін і Сагайдачний.

* Л. Коваленко написала п'єсу на 3 дії „Ксантіпа“.

* Художник Ю. Михайлів закінчив дві своїх картини „На грані вічного“ і „Прометей“.

* Смерть І. О. Коновала. У м. Воронькові після тяжкої хвороби помер відомий український діяч І. О. Коновал. Небіжчик належав до т. зв. Чернігівської Громади (Б. Грінченко, О. Русов, В. Самійленко, І. Шраг та інші), був довгий час редактором „Черн. Земского Вестника“.

РІЗНІ

* Пересувний робсельтеатр ім. Блакитного. Біля 2-х місяців по селах Одеської округи подорожує 1-й робсельтеатр ім. Блакитного. За перший місяць театр дав 22 вистави, на яких побувало 11.000 глядачів, з них 40% безплатно. В репертуарі: „Овеча криниця“, „Гайдамаки“, „97“, „Комуна в степах“, „Вій“, „Сорочинський ярмарок“, „Любов і дим“ і „Міранда ліна“. Всі ці п'єси пророблено спеціально для села зі значними тєкстуальними змінами. Поруч з прямою роботою театр працює над вивченням села та збиранням матеріалу про нєвий побут.

* Філіял Плуга. Наприкінці минулого року в Одесі організовано філіял українського об'єднання селянських письменників „Плуг“.

Філіял зробив велику роботу. Тепер існує студія письменства на 33 душі.

По вузах і радпартшколах є гуртки філіялу.

* Культурне життя Зінов'євська. Цими днями в Зінов'євську відбулися установчі збори музтовариства ім. Леонтовича. До складу філії ввійшло більш 30 членів, переважно фахівців музичної справи. Обрано організаційну комісію. Їй доручено провести попередню роботу, затвердити статут, увійти в зв'язок з головним управлінням муз. т-ва то-що. Поза цим намічено заснувати в місті український держтеатр. Ще з осені торік заходами інспектури художньої пропаганди були об'єднані драматичні сили міста в один колектив. Він зараз готується до постановки п'єси „Вій“ в переробці Остапа Вишні.

* Давид Шиндель виготовував до друку книжку оповідань.

* Увічнення пам'яті письменника Коцюбинського. Кабінет вивчення Поділля при всенародній бібліотеці

України організує комісію для увічнення пам'яті відомого українського письменника Михайла Коцюбинського, що народився в Вінниці.

Порушене питання про охорону будинка в Вінниці, де жив письменник.

* Музей старовинної культури. В Чернігові відкрився об'єднаний музей, де зосереджено 5 колишніх музеїв міста. Багатством експонатів старовинної культури сіверян та древлян музей займе одно з перших місць на Україні.

РСФРР

* До організації головмистецтва. За головуванням А. В. Луначарського в Наркомосі відбулась нарада, що була скликана з метою погодити роботу художніх органів Наркомоса. Нарада визнала за конче потрібне організувати до майбутнього сезону Головмистецтво. Обрана комісія, що протягом тижня повинна скласти статута Головмистецтва. До комісії увійшли: Коган, Пельше й Новицький.

* У міжнародньому бюрі пролетарського письменства. На початку березня відбувся пленум Міжнародного бюро пролетарського письменства. Пленум має мету підготувати матеріали для переведення всесвітнього конгресу пролетарських письменників, що має відбутися в Москві влітку цього року.

До порядку денного зараховано такі доклади: міжнародне пролетарське письменство (А. В. Луначарський), стан західно-європейського друку (Г. Каган), письменство ССРР (Л. Авербах), письменство Сходу (Катаяма) й організаційне питання (С. Валайтис).

На засіданні було також порушене питання про перекладове письменство, що видається в ССРР. Присутні зазначали, що в цій галузі панує анархія, перекладається ідеологічно-чужих письменників або справжню макулатуру. Зібрання ухвалило звернутися до Відділу Друку ЦК ВКП з проханням вжити заходів що до упорядкування цього питання.

* Кубанський музей мистецтва. Кубанський музей, з авторитетного погляду Головнауки, дуже скоро став не тільки осередком мистецьких інтересів міста, але й зайняв найперше місце серед кращих провінціальних музеїв Союзу.

Як культурно-освітня праця музею, скерована на наближення мистецтва до широких мас, так і придбання для музею найцінніших витворів кращих майстрів російської живописи, — обумовлені основними принципами й завданням радянського музейного будівництва.

Прагнення музею мати новий і цінніший матеріал, ніж ті етюди й картини аматорів і звичайних митців, що висіли на його стінах, як - найкраще здійснились за допомогою музейного відділу Головнауки, а також завдяки деяким удалим придбанням.

Протягом повтора року музей придбав витвори таких великих художників, як М. Врубель, В. Серов, І. Левітан, М. Сар'ян, К. Коровін, Б. Кустодієв, Л. Бекет, І. Машков, П. Кончаловський, Чурляніс і инш.

Поновлення музею відбувається невпинно і з останніх надходжень і придбань треба визначити: картини й етюди народного художника В. Д. Полєнова, що їх дано музеєві як подарунок, академіка живописи М. П. Боткіна й чудові акварелі М. Волошина. Придбано: чудовий жіночий портрет роб. Б. Кустодієва, два краєвиди Л. Бакста („Закуток Парижа“ й „Дошова днина в Альпах“). „Краєвид із фігурами“ 17 сторіччя й „Біблейський сюжет“ 17 сторіччя невідомого майстера фламандської школи.

Одержано також колекцію російської й закордонної порцеляни й скла й стародавніх тканин і гаптування.

Вважаючи улаштування виставок за найкращий спосіб художньої освіти й виховання мас, музей за півтора року організував шість виставок.

Остання виставка порцеляни, що до сучільності, краси й обміркованості експозиції, була цілком закінченим досягненням музейної техніки й досвіду.

Тепер у музеї розпочато роботу з приводу улаштування виставки витворів відомого московського художника - конструктора А. С. Поповой.

Улаштування виставки витворів талановитої художниці є перша спроба з боку Кубанського художнього музею, притягнення до Краснодару виставок столичних художників і художніх організацій.

* Студія бандури. 15 березня в Краснодарі, в помешканні клуба Радпрофа „Шлях до комунізму“ (ріг Червоної і Базарної), організовано студію бандури за керівництвом К. П. Німченка. Студія має 12 концертних хроматичних бандур. Навчання за нотною системою.

* Відродження узбецької літератури. ЦВК Узбецької СРР нагородив т. Хамзе Хаким Заде званням узбецького народного письменника за його видатну літературну діяльність. Він написав низку п'єс узбецькою мовою й створив оригінальний узбецький репертуар. Крім цього, письменник зібрав багато узбецьких народніх пісень.

ЗАКАВКАЗЗЯ

* Геологічний інститут Грузії. У Грузії ухвалено заснувати геологічний інститут. Низка господарчих організацій, як марганцеве управління, відділ палива ВРНГ, горхм, що безпосередньо зацікавлені роботою Інституту, асигнували деякі суми на організаційні видатки по Інституту.

* З'їзд грузинських письменників. У Тифлісі наприкінці лютого відбувся з'їзд грузинських письменників, що був скликаний з ініціативи головної ради в справах мистецтва Грузії.

З'їзд розглядав питання, зв'язані з побутом і умовами праці грузинських письменників.

* Відомі вірменські письменники Сим. Гамальян і Он. Аноп'ян пере-

кладають на вірменську мову українських молодих поетів.

* Пам'ятник Степану Разіну. За проєктом різьбара проф. В. В. Лишева в Балаханах, за 12 верстов од Баку, весною цього року почнуть вирізьблювати просто з скелі, що міститься на березі моря, пам'ятник Степану Разіну.

Величезного розміру пам'ятник являтиме фігуру з оголеним торсом. Голова цієї фігури буде повернена в бік Каспія. Височінь скелі — 28 сажнів, і фігура буде така-ж завбільшки, при чому сама голова буде біля трьох сажнів завбільшки. На ці роботи весною разом із проф. Лишевим із центра вийдуть декільки різьбарів.

А. Ж.

ЗАХІДНЯ ЕВРОПА

* Річну премію Академії Гонкурів присуджено 16 грудня м. р. Морісові Женева (Maurice Genevoix) за роман „Раболіо“ („Raboliot“) Але присудження це не обійшлося без інциденту, який може характеризувати обличчя самої Академії. 14 грудня минулого року в пресі з'явився повідомлення, що один із членів Академії Гонкурів заявив рішуче „відсторонення“ проти кандидатів одного „занадто європейського“ видавництва (в-во Ф. Рідер і К^о, що видає журнал „Европа“ пацифістського напрямку). І справді, обидва кандидати цього в-ва (Жозеф Жолінов та Моріс Константин Вейе) не дістали підчас голосування жадного голосу. З цього приводу в-во Рідер і К^о виступило з листом, де зазначає, що Гонкури свого часу заснували Академію, як протизагу до тодішніх консервативних Академій, і сумно запитує — в якій мірі міркування політичні й громадські можуть важити там, де справа йде про мистецтво й літературу, віщуючи, в разі такі тенденції будуть поширюватись, велике лихо французькій літературі...

А такі „тенденції“ справді ширяться у французькій „літературній політиці“ бо того-ж таки грудня місяця м. р. літературний комітет Comedie Francaise не ухвалив з політичних міркувань дві п'єси відомих авторів: Романа Ролана „Дантон“ та Жюльа Ромена „Диктатор“.

* „Жіночу“ премію (prix Femina) за 1925 рік присуджено в грудні м. р. Жозефові Детейлю за роман „Жанна д'Арк“. Автор трактує героїню, як сп'янілу в романтичному пориві жінку, і саме жінку, надаючи

цим самим її подвигам сексуального зафарблення. Принц Карл закохується в неї за першої-ж зустрічі і навіть вживає заходів, щоб володіти нею. Коли Жанна вартує в таборі серед поснулих салдатів, хвилювання тіла навіває на неї скажену лют, вона кидається на ворогів і січе їх, сласно проливаючи чоловічу кров. Сам автор теж не уникнув чарів своєї героїні — при огнищі він мов навмисно розтягає її муки, щоб мати змогу повільно оголяти її тіло крок за кроком...

Присудження феміністської премії Детейлеві дістало гостро протилежні оцінки у французькій пресі. Другого-ж дня по присудженні „Paris-Midi“ писала: „Надання Детейлеві феміністської премії — який це доказ на користь фемінізму!“, а того-ж дня „Temps“ „Надання Детейлеві феміністської премії — який це доказ проти фемінізму!“

* Французьке В-во „Bik“ (Edition du Siècle) розпочало видання серії „Учителі антихристиянської думки“ (Les maitres de la pensée antichretienne) на 15 томів, за загальною редакцією Луї Ружьє. Перший том цієї серії „Цельзій, або конфлікт первісного християнства й античної культури“ Луї Ружьє уже з'явився друком. Цікаві відомості про загальний напрямок цього видання дає редакція в оголошенні про передплату: „Чи треба казати, що це видання аж ніяк не має полемичного характеру? Воно не має в собі жадної антирелігійної тенденції; імена авторів, що в ньому співробітничали... єсть тому надійна запорука“

АМЕРИКА

КАНАДА

✱ М. Ірчан — пише для „Червоного Шляху“ обширну статтю про американського письменника Аптона Сінклейра, з яким переписується. На основі своєї переписки з Сінклейром, подасть дуже цікаві і досі невідомі відомості про творчість великого письменника Америки. Між иншим будуть поміщені такі розділи: Сінклейр і Україна; погляд Сінклейра на пролетарське мистецтво; боротьба Сінклейра за видавання власних творів в Америці; відношення С. до СРСР.; погляд С. на долю поневоленої Західної України і инші.

Вийшла з друку друга часть спогадів з революції на Україні М. Ірчана „В бурях“ і драма на 5 дій „Підземна Галичина“. Нині Ірчан пише низку оповідань з американського життя, які думає видати на Україні.

✱ І. Кулик готує до друку Антологію канадської поезії. Канадська (вірніше англо-канадська) поезія в минулому віці, коли Канада зазнала добу масового піонерства й боротьби за незалежність (5 повстань, з них 3 справжні революції) — являє з себе дуже цікаве і сильне культурне явище.

Бібліографія

„Історичний матеріалізм“. Хрестоматія за Леніним, склав В. Адоратський. Переклад за редакцією Дніпровського. Підручник для Радпартшкіл та комвузів. Держвидав України, 1926.

Методи викладання історичного матеріалізму в наших радпартшколах та комвузах до останнього часу часто-густо були надто одірвані від живої дійсності, часом перетворюючись на догматичне засвоєння учнями низки „законів“ та „формул“,— що є рішучим запереченням самої суті методи діалектичного матеріалізму. Не давати учням мертвої догми, а навчити їх вживати наукової методи, щоб тільки за нею вони вивчали конкретну дійсність, що їх оточує,— ось головні завдання курсу історичного матеріалізму.

Найкращий шлях до цього є вивчення творів Леніна, в яких можна знайти як цілу низку означень та формулювань діалектичної методи матеріалізму, його основних засад і т. д., так і — що особливо важливо — приклади вживання марксівської методи в наукових працях і в політичних статтях і промовах.

Хрестоматія тов. Адоратського, що її нещодавно перекладено на українську мову, має на меті полегшити невідготуваному читачеві ознайомитись зі скарбами ленінської творчості з цієї царини, що розкидані в низці його творів.

Починаючи з статтів Леніна загального характеру — „Три джерела й три складові частини марксизму“ та „Виклад марксизму“ (статті для словника Граната), далі в хрестоматію вміщено відділ філософії матеріалізму та його боротьба з ідеалізмом (використовуючи, головним чином, матеріал з „Матеріалізму та емпірію-критицизму“), а також відділ діалектики та ідеалістичного й матеріалістичного розуміння історії: на цьому закінчено власне-теоретичну частину, бо останню частину хрестоматії присвячено історії розвитку капіталізму й різним формам боротьби класів.

Матеріал підібрано дуже влучно. Часом один рядок з творів Леніна дає нове розуміння того чи иншого явища, скеровує думку на новий шлях.

Багато матеріалу взято з конкретної дійсності. Так відділ діалектики ілюстровано дискусією про профсоюзи (відомий приклад зі склянкою підчас суперечки з Бухариним) та еволюцією поглядів Леніна на національне питання.

VI та VII відділи (розвиток капіталізму та боротьба класів) дають приклад вживання Леніним методи діалектичного матеріалізму до вивчення капіталістичної (головним чином російської) дійсності.

Дуже цінне так само вступне слово Адоратського, що має історичні умови народження марксизму та ленінізму, їхню провідну роль в боротьбі пролетаріату, їхнє значіння наукового синтезу теорії з практикою.

Підкреслюючи основну рису діалектичної методи, що не припускає „твердих застиглих догм, правил і засад“, Адоратський вважає цю методику за основну мету вивчення творів Маркса й Леніна.

Виходячи з вищенаведеного, слід рекомендувати цю хрестоматію, як цінний підручник, коли вивчати курс історичного матеріалізму.

Спроби в радпартшколах вже дали гарні наслідки. Тому слід вітати її переклад на українську мову (до речі, добрий). Незрозуміло лише, чому Держвидавництво викинуло предметовий покажчик, примітки та покажчик імен, що безумовно допомагають читачеві розібратися в хрестоматії.

Т. М.

Л. Паперний. Азбука марксизму. Філософія, політична економія, науковий соціалізм. Держ. Вид. України, 1926. Переклад за редакцією М. Варана.

Останнього часу наш книжковий ринок геть чисто затопили популярні виклади основ марксівської науки в формі політграмот та різних „азбук“. Цій повіді відповідає достигла потреба широких та малопідготованих мас, — мати популярний виклад

основ комуністичного світогляду. На жаль, слід констатувати, що протягом 8 революційних років ми ще не навчилися давати добру книжку, приступну масам. Навіть кращі з книжок цього сорту хвилюють на вади, що їх можна - б було легко уникнути.

У наголовку книжки Л. Паперного є: „філософія, політ. економія, соціалізм“, — отже це накладає великий обов'язок. (Читач, звичайно, пам'ятає, що такий самий є піднаголовок Енгельсового „Анти-Дюрингу“).

Аудиторія, що на неї розраховано книжку, є широкі маси партійної молоді й робітники, близькі до партії.

Авторова мета є: зазнайомити читача з основами марксівської науки в тій формі, як її формулювали Маркс та Енгельс.

Нам здається, що неправдиво визначено саму мету. Марксизм є поняття цілком певне, що його аж ніяк не обмежують ті питання, що їх розробили Маркс та Енгельс. Величезний історичний досвід, що ми маємо вже по Енгельсовій смерті, найкоштовніші наукові вкладки, що їх зробив з того часу ряд Марксових послідовників, зокрібна Ленін, це все слід навести в книзі, що претендує подати „азбуку марксизму“. Мета, що її визначає автор, надто звужує рамки книги, яка й не намагається відповісти на багато теоретичних питань, саме тих, що постають у сучасного читача. Зокрема слід було - б нашим популяризаторам підходити вже до питань теорії переходового періоду. Це є перший великий мінус книги.

Другий мінус є самий порядок викладання матеріялу. Достотно йти за викладом „Анти-Дюринга“ годі рекомендувати для невідготованого читача. Не слід уводити робітника, що не звик до абстрактного мислення, в основи марксівського світогляду через філософію. Навпаки, через закони економічного розвитку далеко легше підвести його до загальних формул діалектики й матеріалізму. З цих причин слід було - б умістити філософський відділ наприкінці книги.

Нарешті, є хибі й що до самого способу викладати. Хоч уникнув великих теоретичних ляпсусів, автор не завжди вміє пропнути між Сцилою вульгаризації та Харибдою труднощів викладу. Особливо не пощастило що до цього відділові філософії (слід зазначити, що й досі в нас немає справді популярного викладу історичного матеріалізму, який можна - б було рекомендувати тим, хто починає його студіювати).

З одної сторони читача одразу приголомшують формулювання, як от: „що лежить в основі всіх суспільних явищ, матерія чи дух“, „чи зовнішній світ є і побуття духу“ (стор. 8); до того ж і пояснення, що таке матерія, злибуємо лише за багато десятків сторінок після. На стор. 26 наведено розвиток через суперечність у такий спосіб: „суперечність закладена в суті кожного явища, бо річ, відмінюючись (а всі речі, як ми бачили, підпадають зміні), уже має в собі суперечність, оскільки та річ в один і той самий час і змінюється і залишається першою річчю“ і далі — „про річ, що порушається, ми мусимо сказати, що вона в кожний певний момент є і в той самий час її немає на певному місці“. Що тут зрозуміє читач, що вперше береться серйозної книжки? Що правда, це є одно з тих місць діалектики, які найтяжче зрозуміти, одже саме тому й слід було поставитися до його викладу уважніше.

З другої сторони, маємо приклади не цілком наукового підходу, майже вульгаризації: на доказ того, що основа суспільного розвитку є зміни в суспільній економіці, автор наводить приклад жовтневої революції і, аналізуючи його надто поверхово, закінчує так: „не від хороших думок утворилася жовтнева революція, а через класові обставини, а класи утворилися в процесі розвитку суспільного виробництва“.

Хоч який вдалий будь приклад, але годі мати його за доказ основного закону історичного матеріалізму.

Слід зауважити, що далішим викладом автор ще більше псує справу, зазначаючи що „до перевороту спричинилося бажання робітничої класи скинути капіталістичний лад... та захопити в суспільну власність засоби виробництва“ (стор. 66). Що ж саме спричинилося до цього бажання — автор не з'ясовує. Читач матиме цілковиту рацію, коли зробить висновок, що „думки керують світом“.

На стор. 64 автор от як з'ясовує різницю поміж психологією та ідеологією: одна — на внутрішній хатній ужиток, друга — на вжиток зовнішній, надвірній. Хіба така вульгаризація допоможе читачеві зрозуміти суть справи?

Наприкінці, подаючи основні закони суспільного розвитку, автор робить велику помилку: з'ясовуючи, як суспільний лад залежить від рівня розвитку продукційних сил, і зміну його разом із цим рівнем, автор жодного разу не спинається рельєфно на революційному характері цих змін у класовому суспільстві, на революції, що є наслідок протиріччя поміж формою класової будови суспільства і продукційними силами, які її переросли.

Два інші розділи слід визнати за далеко вдальші, проте й вони мають свої хиби. Почати хоч-би з того, що на стор. 17 автор поділяє економічну науку на 3 частини: 1) наука про вартість, 2) наука про надвартість і 3) наука про капіталістичне нагромадження. Звичайно про якісь три науки годі й говорити — є лише низка проблем, нерозривно одна з одною зв'язаних в єдиній економічній науці.

І тут авторові не повелося по багатьох міснях уникнути поверхового підходу до важких проблем і особливо слід вважати за невдалий виклад учення про ренту (стор. 77). „Леніновій науці про демократію та диктатуру“ у відділі наукового соціалізму віддано лише 6 сторінок, а з них „Економічній політиці перехідної доби“ присвячено тільки півсторінки. Краще було - б зовсім не зачіпати цих питань, як дати формальний відпис.

В науці про державу не слід було торкатися суперечки ласальянців та айзакянців і історичної постановки питання про „вільну державу“, щоб не переобтяжувати читача, — а натомість подати виклад поглядів на державу по суті.

Поминаючи дальші неточності й похибки, треба сказати, що книжка заслуговує на те, щоб її перевидати удруге, але потрібне попереднього оброблення, особливо що - до відділу філософії.

Т. М.

Матьє. — „Навколо Робесп'єра“. Paris 1925. На днях вийшла в світ нова книжка відомого французького історика Матьє „Навколо Робесп'єра“ (Отур де Робесп'єр, Raou). Матьє вже третій десяток років працює над статтю „Непідкупного“ і навіть редагує журнал, присвячений студіюванню Робесп'єра. В певній мірі завдяки йому в деяких політичних колах відновився культ Робесп'єра і минулого року під час виборів один з органів лівого блоку договорився до того, що партія радикал-соціалістів бере початок від... Робесп'єра.

„Навколо Робесп'єра“ не є нова. в повному розумінні цього слова книга, але являє собою збірку студій та нарисів, що так чи інакше торкаються Робесп'єра і досі були друковані по різних наукових виданнях. Проте ці статті виправлено, де в чому доповнено і мають вони цікавий сугестивний вступ.

Матьє представляє Робесп'єра читачам як комуніста і вважає, що між ним і Бабефом існує безпосередній зв'язок. Це не є новина. Не кажучи уже про істориків XIX віку, за кілька років перед війною, 1908 року, Шарль Велей, видаючи промови і доповіді Робесп'єра, теж ствердив, що він був комуністом. Чи так це?

Розмір статті не дозволяє нам спинитися докладно на цьому цікавому питанні, цікавому, бо воно зачіпає різноманітні сторони такої врешті спірної проблеми, як французька революція, останнє слово про котру в історичній науці ще далеко не сказано.

В цій замітці ми коротко торкнемося де яких моментів, зв'язаних з „комунізмом“ Робесп'єра.

Немає сумніву, що після 10 серпня 1792 року (кінець монархії) серед якобінців помічається певний нахил в бік соціалізму. Буаффе вимагає в якобінському клубі, щоб права саккулотів поставлені були вище за „права людини“. Марат в своїм „Друг Народу“ з 6/X 1792 пише: „Свобода і рівність не мають жадної користі для великої маси наймитів“ і він тут же вимагає, щоб поруч рівності в політичних правах перевести рівність майна і навіть рівність... насолоди.

І для Марата і для Сен Жюста і для Робесп'єра політична революція не була метою, а лише засобом для глибшої революції, що мала-б змінити соціальний лад суспільства. Правда, ідеї, що їх Робесп'єр висловлював про власність, не були сталі, але залежали від обставин. 24 квітня 1793 року він каже в конвенті: „Нерівність майна є джерело злочинів, але рівність, це — химера“. Проте з другого боку в 1791 році він вимагає, щоб усі маєтки після смерті власника переходили до держави, і таким чином осягнулося - б рівність в розподілі матеріального добробуту“. В червні 1793 року Робесп'єр іде ще далі і вимагає, щоб закон гарантував кожному лише певну норму: „що вище від тої норми, те переходить до комуні“. Він закидає Конвентові, що його закони мають на меті „користь заможних, спекулянтів і тиранів“. Робесп'єр передбачає прогресивний податок, проголошує обов'язок держави забезпечити всім громадянам роботу і допомогу. Одно слово в цей момент Робесп'єр ніби - то вважає, що революція повинна дійти до комунізму, і Бабеф з його групою „Рівних“ мав право покликатися на робесп'єрівську ідеологію. „О ви, французькі Лікурґи, о Марат, Сен Жюст і Робесп'єр! Вже ми почуваємо цілющі наслідки ваших мудрих проектів!“ співали „рівні“ Бабефа в своїм гімні.

Але, з другого боку, коли 24 квітня 1793 року Робесп'єр вимагає від конвенту, щоб лише заможні платили податки, то 17 травня того - ж року він проголошує, що

„це образа для народу, коли-б йому не давати змоги брати участь в несенні громадських податків“. Маючи на увазі ці суперечності, Жорес в своїй „Соціалістичній історії революції“ вважає Робесп'єра за чистого опортуніста і демагога. „Він, пише Жорес,— засуджував тільки феодальну власність, але не хотів посварити народ з буржуазією“. Коли пригадати відношення Робесп'єра до аграрної реформи і смертної кари, то не можна не погодитись з цим. Він не скористався зі своєї влади, щоб перевести радикальну земельну реформу. Що-ж до смертної кари, то 30 травня 1791 року він заявляє, що смертна кара це подле вбивство життя“. „Людина повинна бути святощами для иншої людини“. Підчас суду над Людовиком XVI він знову міняє свій погляд і, як відомо, бувши коло керма влади, він вважав терор за єдиний засіб здійснити революцію...

Під кінець реставрації і підчас липневої монархії, коли у Франції відновився республіканський дух з соціалістичними нахилами, починає витворюватися також і так звана Легенда Робесп'єра. Люї Блан, історик жиронди, запевняє, що з Робесп'єром кінчилася справжня республіка, після нього вона тільки „брехня і гидота“. Гамель, апологет Робесп'єра з другої імперії порівнює Робесп'єра з Ісусом Христом в тому розумінні, що вони однаково прагнули здійснити рівність в суспільстві.

Знову-ж таки Тен, Ренан і менші „боги реакції“ вважають Робесп'єра за „тигра і пігмея"... А Матьє знову вертає до легенди Робесп'єра, бо ясна річ, що Робесп'єр не був ні комуністом, ні соціалістом в певнім значінні цього слова. Та і взагалі французька революція, як казав Маркс, була лише, після того як упав феодалізм, смугою боротьби, що її провадили різні верстви буржуазії між собою, використовуючи в тій боротьбі пролетаріат проти свого суперника...

І. Ж.

Микола Галаган.— Атомістично-молекулярна теорія. Нарис еволюції наукових поглядів на тонку будову матерії. З передмовою академіка проф. А. Старкова. Прага. Український громадянський видавничий фонд. 1925.

Наука в своєму розвитку перейшла довгий шлях і розв'язала величезну кількість найрізноманітніших загадок, але ще більше лишилося нерозгаданих таємниць. Коли під впливом праць еволюціоністів за останньої чверти минулого століття суспільство було захоплене глибоким інтересом до біологічних наук, то завдяки буйному розвитку математики, фізики й хемії за першої чверти нашого століття, центр уваги пересунувся в бік точних наук. Останні щільно підійшли до підвалин наукового світогляду, до питання про внутрішню будову матерії.

Потужний розум філософів і допитливе око наукових дослідників віддавна вже шукали щось спільне, єдине в безмежно-змінній різноманітності форм матерії, з якої складається вся органічна й неорганічна природа. Ці шукання розпочалися дуже давно, перші їхні кроки зникають десь у глибині стародавніх часів. Уже хинські вчені за десять віків перед нашим літочисленням відрізняли п'ять основних елементів: воду, огонь, дерево, метал і землю, з яких постали всі природні речі. Подібна думка зустрічається і в індійських учених, так наприклад, Буда вчив, що цілий світ створено з огню, води, повітря, землі та нематеріального етеру. На дальший розвиток цього вчення, перенесеного згодом до Європи, величезний вплив мали грецькі, а почасти й римські філософи.

З них і починає автор свій виклад, вважаючи за доцільне вести його в площині історичної перспективи і в дальшому спинаючися на головні етапи розвитку наукової думки, яка вже за наших часів прийшла до висновку, що кожне фізичне тіло становить комплекс багатьох мільярдів окремих рухливих систем, подібних до системи планет, що кружляють довкола сонця.

В нашій досить бідній науково-популярній літературі книжка Галагана займає не аби-яке місце. Вже сама тема являється для нас новиною, бо крім невеличкої статті проф. Корчака—„Сучасний атомізм“, уміщеної в „Червоному Шляху“ 1925 р. ч. 6—7, ми не маємо більше нічого. Все це вимагає докладнішого розгляду зазначеної книжки.

Книжка розпадається на сім розділів. В першому розділі автор обговорює початкові спроби вилучити із „многости“ форм матерії „прасуть“, спільну всім її формам. Дається історичний огляд цих спроб аж до утворення поняття про сучасний хемічний елемент. Особливо пощастило алхімікам, про яких тут докладно викладається, тим часом батькові атомістичної теорії, Левкіпові та його учням і прихильникам: Демокритові, Епікурові, Лук. Кару, як і пізнішим атомістам (XVII в.): Зенертові, Гассенді, Роберту-Бойлю—присвячено менш уваги, ніж вони на те заслуговують.

Нарешті, оповідається про роль й значіння Лавуазьє, якого справедливо вважають за геніяльного основника сучасної хемії.

В другім розділі вияснюється основні хемічні поняття й закони, от як атомна вага, еквіваленти, закон постійних пропорцій, кількакратних відношень, правило Дюлонга і Пті про молекулярне питоме тепло й т. ин. Все це гарно ілюструється численними, добре підібраними прикладами. Докладно спинившись на вченні Дальтона про різні сорти атомів, автор не досить обговорює прото-атомну гіпотезу Проута. Правда, останній користався лише з наближених даних, але своїм глибоким аналітичним розумом збагнув ідею єдності матерії і ролю водня в її будові. Новіші наукові досліді й праці Соді, Фаянса, Резефорда свідчать, що не така вже безпідставна була думка Проута, — вона містила в собі здорове зерно наукової істини.

В третім розділі трактується питання аналогії між розчинами й газами, що привела до відкриття багатьох законів: Бойля-Маріота, Гей-Люсака, Авогардо-Жерара, Ван-Гофа, які докладно обговорює автор, особливо спиняючися на осмотичному тиску течива і пружності газів та на структурних формулах і явищах ізомерії. В тотожності законів осмотичного тиску й пружності газів і пари кривих ще один науковий доказ правдивості атомістично-молекулярної теорії будови матерії, та наука того часу ще не могла його вилуштити. Хоч французький вчений Бернулі і висловив уперше думку про рух молекул, але потрібне було мало не ціле століття, поки ця гіпотеза знайшла блискуче підтвердження в кінетичній теорії газів Клавзіуса. Дослідом колихання молекул, обчисленням луча та розміру їх, що висловлюється числами Ломмідта й Авогардо, кінчиться цей розділ. Він дає нам потрібні відомості, щоб зрозуміти класифікаційну систему елементів, в якій знайшла свій вислів ідея про залежність якості елементів од їх атомової ваги.

Четвертий розділ присвячено переважно фазам розвитку, які пережила класифікація хемічних елементів. Остаточню завершени й точну формуловку ідеї про функціональну залежність хемічних властивостей елементів розвинув і обґрунтував геніяльний російський хемик Менделєєв, утворивши свою знамениту періодичну систему хемічних елементів, що в розвитку хемічної науки мала, безперечно, епохальне значіння. Далі автор спиняється на так званім „броуновім русі“, правдиво відзначивши його ролю в дальших дослідях над молекулярними силами. Перрен та його співробітники блискуче показали це своїми експериментами над емульсіями, довівши, що причиною броунового руху є рух самих молекул і що годі вже заперечувати об'єктивну реальність молекул. Наприкінці згадується в зв'язку з електролітичною дисоціацією за теорію Арреніуса, якій надає автор між иншим більшого значіння, ніж вона має серед сучасних наукових членів.

В п'ятім розділі обговорюється квантитативний бік електролізу і всі зв'язані з ним наслідки. Досліджуючи це явище, Гельмгольц відкрив два сорти атомів електричності: атоми позитивної й негативної електричності, останній пізніше названо електроном... Хоч в явищах електролізу досить ясно виявляється атомістична будова, проте безсумнівний науковий ґрунт під цю теорію підвели лише досліді над проходженням електричного струменю через дуже розріджені гази. Цим дослідом і присвячено дальші сторінки розділу. Проміння катодне, закатодне, рентгенове, α , β , γ , радіоактивність мали цілу низку видатних дослідників, от як Гітторф, Крукс, Томпсон, Рентген, Лауе, Кюрі, Резефорд та инші, про що автор подає докладні відомості, виясняючи наслідки й значіння їхніх спроб. Особливого значіння набирає закон Мозелея, згідно з яким число коливань рентгенових спектрів знаходиться в простолійній функціональній залежності лише від порядкових чисел елементів у періодичній системі. Це вносило значну поправку до останньої, ставлячи за основу класифікації не атомову вагу елементів, а їх порядкові числа. Значіння цього закону, як справедливо зауважує автор, ще збільшується, коли поставити його в зв'язок з теорією Резефорда про структуру атомів.

В шостім розділі остаточно вияснюється природа радіоактивності. Резефорд, Соді та инші вчені довели, що суть радіоактивності полягає в тім, що радіо-елементи є в стані розпаду та перетворення одного елементу на другий. Це перетворення відбувається шляхом експлозії, через розірвання атому. Цей погляд суперечив попередньому поняттю про хемічний елемент, проте дальші досвіді блискуче підтвердили його. Пізніше Томпсон цілком висловився за подільність атому, який складався, на його думку, з позитивної електричності й атомів негативної електричності або корпускул. Він навіть збудував відповідну модель атому. Але його учень, Резефорд удосконалив її, подавши свою нуклеарну модель, згідно з якою в центрі атому є позитивно зарядоване його ядро, а навколо нього кружляють електрони, як планети довкола сонця. Надзвичайно цікаві досліді над зарядом атомового ядра,

які перевернули поняття про масу, довівши, що вона є лише функціональним явищем, залежним від заряду і без нього існувати не може, отже, що електричність є первісна матерія. На цих дослідях варто було-б спинитися довше, ніж то зробив автор, але в дальшій він правдиво оцінює наукові досягнення й філософське значіння досліджень в царині радіоактивності.

Центром уваги сьомого розділу є досліді над внутрішньою будовою атомових ядер особливо за допомогою так званих лінійчастих спектрів. Після довгих спроб (Бальмер, Рідберг, Ріц, Лашен) пощастило знайти певну закономірність у значінні довжини хвиль різних барв, виявити їх серіальний характер. Нуклеарна теорія Розефорда не могла пояснити рух атомового механізму, що його закономірність виявляється в законі серіальних спектрів. Скориставшись з теорії квант німецького вченого Планка, молодий данський фізик Бор проводить аналогію між атомом і сонячною системою. В атомовій системі електрони обертаються на цілком певних дистанціях від ядра і з певною швидкістю. Момент переходу електрона з одної орбіти до другої Бор назвав стаціонарним станом, це саме й є момент випромінювання енергії, що дає певну спектральну лінію. Автор докладно розбирає всі ці питання, показуючи нам, як крок за кроком здобувалося одну з найглибших таємниць природи, але він на жаль мало знайомить нас з Боровими атомними схемами різних хемічних елементів, які дають таке наочне уявлення про їх внутрішню будову.

Як бачимо, поняття про атом перейшло довгий еволюційний шлях. Старогрепські філософи вважали атоми за незмінні й одвічні, але сучасна наука довела, що вони не являють собою чогось одвічного, сталого й незмінного й атоми одного якогось елементу можуть перетворюватися на атоми іншого елементу, навіть окремий елемент може складатися з атомів різної ваги. А останні експерименти німецьких учених Міте й Штамрайха та японського вченого Гантаро Нагаока, що за допомогою електричної іскри високого напруження здобули золото з живого срібла, цілком уже стирають межу між реальністю і мрією. Так стає реальною дійсністю те, що недавно ще було фантастичною ідеєю безнадійних мрійників.

В рецензованій книжці ретельно зібрано й уважно оброблено весь цей величезний матеріал. Поминаючи зазначені вище дрібні й неминучі в такій великій праці прогріхи, треба сказати, що автор виконав своє завдання прекрасно, йому не тільки пощастило зберегти основні вимоги науковості викладу, а й зробити його приступним. Правда, книжка має на увазі читача, що вже має елементарні відомості з математики, фізики й хемії, але авторові вини тут немає, бо сам зміст не дозволяв дальшої популяризації без того, щоб не порушити науковості викладу.

Книжку написано гарною мовою. Чіткість викладу, відсутність плутанини в термінах.

О. Соболев

Др. Смаль - Стоцький Ст. — „Розвиток поглядів про сім'ю Слов'янських мов і їх взаємне споріднення“. (Ювілейний збірник Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові в п'ятдесятіліття основання 1873 — 1923 р., Львів 1925 р. окрема відбитка, ст. 1 — 42).

Граматика української мови (Grammatik der Ruthenischen (ukrainischen) Sprache. Відень 1913) Смаль - Стоцького й Гартнера зустрінуто від славістів низкою неприхильних рецензій. Останніми часами рецензували її Т. Лер у польському славістичному журналі „Rocznik Slawistyczny“ (т. VII, 1915 р.), відомий славіст Ягич („Archiv fur sl. Phil. XXXVI т., 1918 р.) та, як довідуємося з рецензованої статті, чеський лінгвіст Гу-р (Listy Filologické, 1917 р.) і французький учений Мейє (Bulletin de la société de linguistique de Paris, № 62, 1914 р.). Коли-б можна щось значне закинути цій, багатій на фактичний матеріал, книзі, так хіба неузгоджені завжди в валежній мірі дані діалектології. Проте не згадані методологічні недоліжки книги спричинилися до того, що їй судилося стати в очах багатьох славістів певного роду протиканоничним, еретичним твором. Причиною цьому була методологічна позиція авторів граматики, що одкидали в пояснюванні українських мовних фактів доконечну пресумцію спільно-східнослов'янської мови.

А що автори не зловживали гіпотезою прамови, — то дослід окремих явищ української мови їм пощастило висвітлити правдоподібно й у згоді з іншими тенденціями звукового й формального розвитку української мови.

Та рецензенти здебільшого оминали ці здорові й цілком прийнятні пояснення й докази, інкримінуючи авторам еретичну методологію, не спертую на каноні спільної східно-слов'янської прамови.

Отже у своїй статті „Розвиток поглядів про сім'ю слов'янських мов і їх взаємне споріднення“ (Ювілейний Збірник Наук. Т-ва ім Шевченка у Львові в пятидесятиліття основания 1873 — 1923, Львів 1925 р.) підводить Смаль-Стоцький методичну базу під твердження своєї граматики української мови.

Насамперед слід зазначити, що Смаль-Стоцький зовсім не одкидає поняття східно-слов'янської мовної групи, як певної релятивної порівняноописової категорії. Цитуючи докладно статтю Бодуена-де-Куртене „Про релятивність на полі мовним“ (париж. ж. *Athenaeum*, 1922 р.), з приводу такого уступу в ній: „цілість основних фонетичних і морфологічних властивостей каже нам залічати Українців і Великорусів з Білорусами до групи східних Слов'ян для відрізнєння їх від останніх слов'ян“, — каже Смаль-Стоцький дословно так: „Безперечно тверезий неупереджений суд. І тут групи мають инше значіння, ніж звичайно їх розуміли“. (Окремої відбитки ст. 23).

Смаль-Стоцький слушно нагадує, що кращі методологи лінгвістики перевагу віддають методів історично-порівняного вивчення ізоглос, що далі, то більше нехтуючи робочою гіпотезою прамов. Видатний, напр., славіст, проф. Кульбакин рішучий звів бій проти теорій про існування західно-слов'янської і полудне-слов'янської груп. Однак, і це характерно для дослідів над мовами східно-слов'янської групи, цей учений безоглядно приймає існування „руського“ праязика й український вважає одним із трьох наріч спільно-руської мови (Див. його *Укр. язык та Древне-церковно-слов. язык*.) Нагадаємо ще, що видатний чеський учений Гуер визнав методологічно корисною позицію Кульбакина в запереченні півд.-та захід.-слов'янських прамов (див. *Rocznik Slawistyczny*, т. V, 225).

На нашу думку цікаве й слушне твердження підносить Смаль-Стоцький про процес утворення слов'янських мов. Процес цей не був повільним розчепленням єдиного пранароду, а становив що-раз ширшу консолідацію дрібніших організаційних одиниць — родів — племен довкола економічних та політичних центрів. Така концепція цілком відповідає історичному розвитку суспільно-господарчих форм людського співжиття.

Довідно показує далі Смаль-Стоцький, як концепції про довговіку добу східно-слов'янської прамови, видатним речником якої був російський учений Шахматов, слабують на ту хибу, що в основі своєї, бодай затушковану, мають Шлейхерову теорію „дерева-родива“ (пор. статтю Трубецького в *Zeit. f. sl. Ph.* 1925 р. т. II). Оці теорії про одщеплювання мовних груп, що запанували були в дослідях над мовами східно-слов'янськими є методологічний регрес проти Шмідтової „теорії хвилі“. Отже, пише Смаль-Стоцький: „Все те спонукало мене нарешті поставити справу ясно недвозначно, і це я в спільці з моїм приятелем Гартнером зробив у нашій граматиці, де зведено до купи весь значний матеріал, нічого не поминено, нічого не замовчано, і на його основі переведено доказ, що нічого іншого нас не силую визнавати теорію груп, що навпаки сліпа віра в групи, бо тут хіба тільки про сліпу віру може бути мова, незвичайно шкідливо відбивається на славістичних працях, силуючи авторів до різних теоретичних штучок, різних карколомних конструкцій, які прецінь не можуть устоятися, а вносять тільки баламуцтво, заставляють пусто-дурно боротися з фантастичними вітряками, забирають час до дійсно позитивної праці на реальнім ґрунті даних мовою фактів тому взагалі невеличкому числу вчених в порівнянні до величчя завдань, які перед нами лежать, бо-ж прецінь груп не можна уважати реальним фундаментом, на яким наукова будова повинна стояти“ (ст. 38).

В цілому розцінювати рецензовану статтю Смаль-Стоцького доводиться, як угрунтування методологічних позицій (у книзі *Grammatik der Ruth. (ukrainischen Sprache)*), які зустрінули проти себе гостру критику, — в цьому аспекті дана робота читача цілком задовольняє.

На фактичному матеріалі проблеми, бодай східно-слов'янських ізоглос, Смаль-Стоцький не розглядає, — і під цим поглядом рецензована стаття його нових причинків не подає. Дивно, чому він не згадує де-чого з нової літератури проблеми, що в усякому разі зміняло-б його позицію, як напр. відмінні від Шахматових концепції Т. Лера (стаття „*Stosunek pokrewienstwa języków ruskich*“ — *Rocznik Slawistyczny*, т. IX); або заперечення спільно-східно-слов'янського переходу „e“ в „o“ у назвці від проф. Іл'їнського (ст. „К вопросу о чередовании гласных ряда „o“, „e“ в начале слова в славянских языках“ *Slavia*, р. II з 2-3, 1923 р.).

Неправильно переказує Смаль-Стоцький погляди Шахматова що-до відношення сучасного поділу східно-слов'янської групи на старий трьохподіл (ст. 33-34). Смаль-Стоцький зовсім не згадує за середньо-великоруський діалект, через що

первісні діалекти північно-великоруський та південно-великоруський у його викладі виходять другорядним помішанням первісних північної та східно-руських груп. На підставі викладу Смалъ-Стоцького можна уявити собі також, ніби Шахматов за первісну основу Білорусщини покладав східно-руський діалект, тимчасом, як за Шахматовим первісна основа української й білоруської одна (південна руська група).

К. Німчинів

Петро Панч. Мишачі нори. ДВУ, Харків, 1926 стор. 242. Ціна 90 к.

Розглядаючи названу збірку художньої прози, визначаючи місце її в нашому сучасному красному письменстві, важко втриматися від того, щоб не кинути кілька зауважень що до темпу загального розвитку цієї галузи письменства під поглядом загального її становища. Отже: кілька зауважень в рамках рецензії.

Українське красне письменство, починаючи з часу імперіялістичної війни, аж до початку 20-х років перебувало в кризі. Молоді сили белетристичні не з'являлися, а старше покоління (Винниченко, Кобилянська, Стефаник, Черемшина, С. Васильченко та інші) мовчали...

Коли гримлять гармати, мовляв, і т. д. Звичайно, справа не в одних гарматах. Молоді белетристи наші з'явилися фактично на початку поточного десятиліття, коли не брати виїмкових явищ (Михайличенко).

Виходили вони з двох джерел — села і міста, власне з селянської переважно інтелігенції й міської. І це покляло деякі характерні риси на дальший розвиток революційного красного письменства, що йому довелося на шляху свого розвитку зустрітися з величезними труднощами. Ці труднощі полягали в тому, що кваліфікуватися довелося молодому поколінню в умовах розриву і то розриву глибокого, ідеологічного між молодим і старшим поколінням белетристів, а по друге в цих-же умовах іти новим революційним шляхом, творити революційне красне письменство.

Для частини меншої цього покоління, що вийшла з міста — наведені труднощі однак були не такі гострі, бо російська революційна белетристика до певної міри зменшувала гостроту труднощів. І ця частина пішла окремим шляхом, висунувши Хвильового.

Ось на такому ґрунті й виросло в красному письменстві „плужанство“. Воно відіграло велику позитивну роль. В своїх творчих змаганнях „плужанство“ було реакцією на колишні шляхи письменства. Звідси веде свій початок боротьба за кількість, „масовизм“, популяризм в белетристиці. В наших умовах ці гасла, крім своєї великої революційної ролі, відіграли й певну негативну роль через невідповідне їх застосування й переведення в життя.

Художньо-технічну сторону творів частіше несвідомо негувалося і в наслідок цього ми мали в нашому письменстві зливу справді „популярної“ „селянської“ і т. н. белетристики, що її художнє значіння з нинішнього погляду до мізерного мале. Характерними ознаками цієї масово-популярної белетристики є примітивність і вбогість художніх засобів. Поверховість трактовки поставлених питань і тем, селянська психологія самих творців, не увязана глибоко й не перетворена по-художньому „революційна“ тенденція, схематизм і примітивність сюжетів і т. д. і т. д. За цей увесь час ми не мали ні одного белетристичного полотна, а все нарис, коротенькі оповідання, ніби малюнки олівцем. Про це ми згадуємо тому, що все це відбулося в значній мірі й на творчості Петра Панча. Бо цей шабель в розвитку по-жовтнєвої белетристики нашої П. Панч пройшов на всі 100%.

„Солом'яний дим“, — перша збірка прози П. Панча, — і характерна як ілюстрація до наведених зауважень. „За сім років революції кожне село на Україні зазнало свою історію, своїх героїв і катів — пише П. Панч в оповіданні „Дороговказ“ (зб. „Солом'яний дим“) — про одну із таких історій я й дізнався від цього візника“. Власне вся майже збірка „Солом'яний дим“ це й є дуже подібні одна на одну „історії“ трагічні й комічні, написані до того не цілком майстерним пером.

„А день настав червоний. І військо на селі розсипалося червоне. Метушилося стомлене по вулиці, по хатах, а гляділо в далечінь туди, де борозни, яри і кордони, де села, містечка й хутори.

Зору немає припону:

„Ех, борозни, яри і кордони.

І в кожного своя історія, свої герої і кати...

А кров скрізь червона, липка, і пашисть п'яно, мов червоне вино.

(„Там, де верби над ставом“, зб. „Солом'яний дим“, стор. 83).

Цей характерний уривок яскраво ілюструє перші шаблі розвитку творчості Петра Панча.

Іменно перші шаблі. Бо далші шаблі — це початок повороту. Від плужанської традиції, від тупцювання на місці до удосконалення. І цей початок повороту лицем до ґрунтовної майстерності зафіксував автор у своїй збірці «Мишачі нори».

Розуміється, прірви між обома збірками нема. Навпаки — ознаку повороту ми помічаємо в збірці «Солом'яний дим», а в «Мишачих норах» ще є рештки, хвостики плужанських традицій.

В оповіданні «Земля» (зб. «Мишачі нори») найбільш яскраво зафіксувався момент повороту письменника. Не дарма воно було відзначене похвальним відзивом на літературному конкурсі журналу «Черв. шлях».

Тема, сюжет цього оповідання звичайні. Село, куркулі, забиті, темні неможлики. Останні через свою несвідомість ніяк не могли (й не хотіли) з'організувати комнезам; панська земля, пані і пан Вольдемар — елемент, що пришився до радянського органу; центр дії — боротьба за панську землю, що перейшла до контори й нею здавалася в оренду. По цих віхах вдало розгорнув автор сюжет.

Центральна фігура — звичайний темний селянин Роман. Він з доручення громади «клопоче» за оренду землі, виступаючи т. ч. проти куркулів, що теж мають намір землю заграбати. І ось саме тут довелося Романові зустрітися з Вольдемаром, племінником пані Бугайської. І звичайно, користуючися неписьменністю Романа та його товариша Микити, Вольдемар складає кабальну орендну угоду, яку й підписує Роман. Шкандиба. А коли розкумекали угоду — Роман залишився сам один. Становище його безвихідне — він не може довести боротьби за справедливості до кінця і вішається. Як бачимо, все ніби то звичайне для плужанської популярної белетристики. Але коли прочитаєш це оповідання, стає моторошно. Тільки через деякий час згадуєш, що крім Романа Шкандиби, крім куркуля Луки, там є й Назар Кардаш — цей новий тип селянина, свідомого свого бідняцького становища, що побував у більшовиках, що носиться єдиний, здається, на селі з думкою про комнезам. Хочеться думати, що це винятки, винятки, й винятки... які в сукупності складають правило.

Земля... Вона й понині для темного забитого селянина, яких не мало в нас, становить проблему, більшу за його темну голову. А скільки за неї він перетерпів протягом віків. Скільки скоштував поміщицьких батогів, козацьких «лапок», кул, шабел, шомполів...

А коли читаєш оповідання «Земля», всі ці речі здаються дитячими забавками в порівненні з селянською темрявою...

Оповідання — ніби вирваний клепот життя — стільки в ньому загостреної глибини, художньої емоційності, художньої правди.

Оповідання зупиняє увагу читача, примушує працювати мозок, ворухить нерви... воно насичене трагедією. А це є основні ознаки художності твору. Наводимо зразок діалогу. Говорить приватно громада — юрба:

«— От тепер і пострибайте без земельки, а худобу хоч на лисині паси.

— Заріз та й годі!

— Просиділи революцію на печі — знову каже Курдаш, сміючись собі під тонкою як швайка вуса. Сиділи й гадали, що до вас прийдуть ще просити: «Голубчики, не бійтеся, беріть» а воно найшлися і без вас люди.

— Та яка-ж контора?

Лука знав, але й не знав.

— Кажу-ж вам — контора... той...

— Забув?

Хто був у сірих шинелях, — допомагають.

— Може — наробраз.

— Ні, той в Антоновни взяв.

— Може — дохтора, як їх тепер.

— Отже і пі взяли, тільки десь у другому місці.

— А хто тобі казав?

— Та бариня-ж Андрій, і ти-ж там був.

Андрій дивиться кудись у поле:

— Я не прислухався. Мое діло сторона.

Назар дратується:

— Теж по дорозі чоломкнути ручку!

Цілий стіг несвідомості й темряви в цьому короткому діалозі. В художньому діалозі вся й сила оповідання «Земля». Крім згаданого, треба ще відзначити, що автор вдало конденсує думки, а це робить стиль оповідання напруженим.

„У місті радіо — щогли в небо і — Європа у маленькій кімнаті; а на селі радіо — Химка: хустку на голову й сорокою через тин: Чули? Приїхали... взяли в оренду!“

Треба тільки знати село, щоб побачити, що це типовий, але дуже оригінальний малюночок. Автор згустив фарби і перед нами не радянська вулиця, а село, як воно є.

Автор не закінчив традиційною для плужанина перемогою селянства. Перемоги завжди зв'язані з трагічними жертвами і таку жертву темноти принесено самогубством Романа Шкандиби. Напрошується порівняння з Кулішевою п'єсою „97“. Але досить про „землю“.

Петра Панча досить захоплювали й захоплюють малюнки іншого жанру, як це помітно й на збірці „Солом'яний дим“. „Калюжа“, „Як-би була наша політика“) — обстрілювання мішанства та його побуту.

У рецензованій збірці — дві такі речі: „Зелена Трясовина“ і „Мишачі нори“.

Треба сказати, — ці речі слабші за „Землю“. В обох партійці заїжджають до „Мишачих нір“, до „Зелених Трясовин“. Камінь в болото — розходяться круги. Автор зворушене болото старанно фіксує, ніби оператор з кіно-апаратом.

Що-ж там показують ці коротко метражні фільми? Наскільки проникливе око оператора? Містечко, зелені могили й посёлок — мишачі нори. Учителі і вчительки. Живуть люди (чи люди?) — по сонцю й старому календарю, а святкували й десяту п'ятницю. Революційні й інші зв'язані з ними зміни відбилися на містечках і посёлоках — на педагогах, чело́веках в футляре, що по-скотячому мукають та сичать на ці зміни, на вчителів, що заміж пішли за Трохимів і називають їх „Тристанами“. А врешті всі вони забилися в глухий кут. Що-ж партійці? „Тов. Олег“ після розмови з автокефалістом — колишнім кандидатом партії, „після невеликого дебюту“ в клубі місцевого, тікає з романтизованої „хлібної республіки“ та зелених могил. А інженер Скеля хоч і не відразу втік з „Мишачих нір“, але теж досить поспішно відїхав, сказавши безсилю Анеті: „Стучіте і... отверзяться“...

Автор ніби справді почував себе спецом оператором, а не революційним художником — письменником.

„Кожне містечко на Поділлі — де старий єврей у панчохах, а повітове місто на слобожанщині — псаломщик є глухого села“.

Влучно, але занадто призи́рливо, насі́льки призи́рливо, що перешкоджає авторові підійти ближче до теми, загострити своє око й глянути в глибочині. Через це він примусив і Олега втекти і інженера Скелю стояти осторонь і споглядати, як у павутині мішанства й безпросвітних забобонів та нужди б'ється й нидіє, мішанствує інтелігенція. Що й казати — становище має багато комічних моментів, але не менш трагічного. Хіба це не трагічно, коли на вчительські збори

„вчитель їде вдосвіта з дядьком за спасибі, а з вузлика виглядає окраєць чорного хліба і заготовлена розписка за платню аж за той місяць“.

(Мишачі нори)

Звичайно, хоч яка краса після цього зробиться мишачою горою, ба навіть пеклом, хоч-би як цю красу романтизувати.

Якось смішно читати такі рядки:

„Чи були ви літньої ночі під млином, коли кожна стеблина млює в місячному сяйві, а довкола — сади, левади й гаї заміряно шепочуть над полями?“

— „Знаєте ли ви українську ніч“ — щось аж подібне... І як не силіє автор контрастами між природою й мешканцями, свіжості в цьому не чути... Багато автор зібрав матеріалу, але так таки не перетравленим і вклав його в рядки. Треба було вивести в „Мишачих норах“ людей — може сірих, може аморфних, забитих але — живих. В „Мишачих норах“ вони виступають тіннями китайськими, рухливими й тільки. Через це й трюїзми у них на устах. Можна примусити думати в непевному напрямку, але думати. Можна ці думки згущувати, але брати з глибини. Не можна-ж гадати, що люди з „Мишачих нір“ без психології, без думок. У П. Панча ніби не вистарчи́ло духу перетравлювати такі несмачні речі. Отже після перечитання — незадоволення. Тайни „Мишачих нір“ залишилися для читача в великій мірі закритими. Ось у цих саме речах і багато ще плужанського що до трактовки явищ. І нарешті „Реванш“.

Червона романтика чи червона бульварщина?

Тема — історія однієї контрреволюційної шпигунської організації — досить „романтична“. Сюжет скомпоновано за схемою бульварних творів. Написано — пером художника. Читається легко — з цікавістю, в нашої літературі — новинка.

Докладніше. Білий офіцер Сашка Яхонтів (Кларнет), що його кинула хвиля контр-революційних поразок до ями суспільних покидьків, зустрічається з своєю коханкою Лілі, теж обернутою з панночки в проститутку, але випадково розбігаються вони на час. Перша зустріч. Друга зустріч — з колишнім військовим аташе, нині організатором шпигунсько-змовницької роботи проти радянської влади. Яхонтів сам робиться учасником цієї організації. Третя зустріч з Іваном Калошою, кооператором-петлюрівцем. А далі провінція, контр-революційна робота, нові зустрічі — за рекомендацією Калоші. Зустрічі з українським міщанством. Заручини з провінційною „панночкою“ дочкою господаря помешкання Яхонтова й помічника його в ділах контр-революційних. І перед кінцем зустріч знов з Людмілою (Лілі). Сцена. Важко заховати кінці в воду — і... розвязка: арест учасників організації, самогубство Лілі і розстріл Яхонтова з іншими героями.

Якби не було моментів художности, якби не було деяких моментів художньої правди — істинно цей твір міг-би тільки й читатися, що на бульварах. Якби не було заховано героїв з ДПУ, сексота там чи інших, а їхню діяльність якби було висунуто на передній план твору, можна-б було віднести сміло цей твір до гатунку червоно-романтичних. Але якби-ж... А так він залишається не віднесеним ні до першої, ні до другої категорії. Кваліфікувати його доводиться, як твір „побутовий“. Бо хоч кінці сюжету й зшиті білими нитками, проте яскраво й майстерно досить подано побут українського міщанства. Отже категорія в основному та сама, що й „Мишачі нори“. Що-ж до шпигунства — і змов, то й вони здається до останніх часів були нашим побутовим явищем. Вся оригінальність твору в сюжетовому засобі. Чи потрібна така література чи ні? Власне інакше стоїть питання: чи виправдується засіб, якого вжив автор „Реваншу“.

Перед ним (автором) стояло завдання показати крім всього иншого ще й те, які об'єктивні причини і по яких шляхах ведуть до шпигунства, до змови і білотовардїйця єдиноділимця Яхонтова і жовтоблакитного міщанина. А поруч цього й побут певних кол. Отже це до певної міри вдалося, ergo — засіб виправдується, бо, кажуть, — переможців не судять.

Підсумки. „Мишачі нори“ — збірка відносно цікава і далеко цікавіша, ніж „Солом'яний дим“. Поступ, як відзначено, безперечний. Що до композиції, стилю — пером майстра автор орудує сміливо. Розглянені твори, що висвітлюють і картають побут міщанської інтелігенції, не цілком вдалі. Не виступає автор в цілій збірці новатором і що до композиції та стилю, але „Реванш“ і з цього погляду говорить за те, що автор „не почіє на заврах“. І коли ми, як загальне правило, кажемо: „лекше на зворотах“, то П. Панчу, що стоїть в своїй творчості на звороті, можемо сказати: „Сміліше“!

Вас. Василенко

Аркадій Любченко. Буремна Путь. Оповідання. Книгоспілка, Харків 1926 р. стор. 168.

Ще не давно, коли революційно-радянською художньою прозою тільки починало пахнути, радянському рецензентові, критикові доводилося, розглядаючи навіть твори красного письменства, „шукати контрреволюції“ й там по рядках та поміж рядків; — часи були такі... „Чи радянське, чи антирадянське?“ — на такому примітивному питанні доводилося ставити наголос... Відповідно до цього вироблювалися й суспільно-художні критерії, ставилися письменникові певні вимоги і т. д.

Але часи дуже змінилися. Шукати „контр-революції“, „антирадянства“ — в сьогоднішніх творах — марна праця! Грубих антирадянських „художніх“ вибриків — давненько не помічаємо. В землі радянській — письменницька армія „радянська“, за одиними, розумієт ся, винятками.

Отже нові потрібні підход, засоби, критерії при розгляді сучасної літературної творчости, як нові вимоги ставить перед письменниками й нинішнє пролетарське суспільство. Ми-ж бо розпочали відбудовчу добу.

Проте завдання — виявити класовий, ідеологічний стрижень, як він художньо виявлений в творчості письменника — це завдання і нині мусить бути головним при розгляді літературних творів. Цей момент особливо важливий в теперішніх умовах, що дають можливість дрібно-буржуазній стихії впливати на літературну творчість більше ніж де инде. На жаль, цей момент часто-густо нехтують рецензенти й критики, що, виходячи з „класового миру“, забувають про вчорашній, а тим паче про завтрашній день.

З наведеного мусимо вивести й інші критерії, які ставимо відповідно названих умов сучасности при розгляді творів красного письменства.

Проблеми — „об'єкт“ сучасного радянського письменника — белетриста, мусять бути цікавими для найширших кол радянських читачів і з боку своєї актуальності та суспільно-художньої ваги. Виходячи з марксистського визначення і розуміння ролі мистецтва й літератури зокрема, ми мусимо вимагати від письменника, щоб його твір носив заряд певної суспільної активності, заряд активного впливу на читача. Глибоко, а не поверхово художня трактовка проблеми, збільшена конденсація, багатство передових думок, відбивання сучасного їх тембру, — все це через призму творчості письменника мусить знайти місце в його творі і зарядити цей твір активністю впливу.

Переглядаючи сучасні белетристичні твори, часто доводиться помічати, що багато з них „душу ничуть не шевелит“. Бо думки в творі може й трапляються, але без жодної „підливи“ сильних емоцій, страстей. Отже тільки виявивши в творі гостро сучасні емоції, „страсті“ можна зробити його живим. І нарешті, вимога оригінальності художньої („формальної“), протест проти заляжених „конструктивних“ схем, проти шаблону не сходять з порядку денного. І коли сьогоднішній читач вимагає від письменника оригінальності, то ця вимога цілком обґрунтована. Але вимагаємо в цьому напрямку так-би мовити революційно-класичної оригінальності. — „Форма“ не мусить затемнювати „змісту“, форма мусить в процесі читання „розряжати“ заряд активності даного твору. Форма мусить бути також популярною (тільки не в плужанському розумінні). На цьому в рецензії можна й урізати програму наших вимог до революційного письменника.

Арк. Любченко висвітлює переважно ті процеси, які прищепила в робітничому та селянському побуті революція („Дні Юности“, „Із темного передпокою“, „Нечистий“, „Чужі“), та змальовує психологічно-суспільні типи, створені революцією: „Зяма“, „Тихий хутір“. По за цим в степовій легенді образ степового давнього бунтівника („Гайдар“) а в оповід. „Гордійко“ — психологічні переживання хлопчика, пригніченого умовами життя бідняцького передреволюційного. Проблема висвітлення пореволюційного робітничого й селянського побуту безперечно цікава й актуальна, але мало зачепити проблему — треба її висвітлити як слід. Коли ми візьмемо, скажім, оповід. „Дні юности“, — там цукроварня й село, селянська дівчина Тетяна й робітник заводу Марк та третій, заможний молодий селянин, Радивон. Фон селянської відсталості, мало зачепленого революцією селянського побуту, а на тому фоні змальовував автор перший проблемок до нового — дівчину Тетянку, що нишком читає книжки, бо... Марко „просвітив“. Радивон кохає Тетянку — хоче одружитися з нею. А Марко? Розуміється, боротьба, при чому активність Тетянки на першому плані. Це й живить оповідання.

„Нечистий“ — епізод з життя одного села. Колишній посесор збожеволів від революції і втікши з лікарні, як дикун, жив у лісі та своїми кривавими бешкетами наганяв ляк на темних селян — „нечистий“ мовляв. Нарешті „прохожі“ червоноармійці „скрутили нечистого“ і селяни дізнались, що то за один. В оповід. „Із темного передпокою“ автор трактує ту-ж саму проблему що й в оповіданні „Дні юности“ замість Марка — голова завкому цукроварні Влас; Зося — це та-ж Тетянка; лише Ян — нова фігура — бувший панський кучер, а після революції — сторож завкому.

І нарешті „анекдот“, а не оповідання — „№ 2002“. Тут вдовець, господар „Ідальні“, дізнавшись, що великий виграш лотереї припав на квиток куховарки Марти — № 2002, вирішив з нею негайно одружитися. Але перед „Загсом“ пішла Марта купити собі білизни. Продала хрестик золотий, а з ним і виграшний квиток № 2002 (нічого про нього не знаючи) й повернулася до дому з білизнами.

Це так-би мовити категорія побутових оповідань. До них відносимо й оповідання „Чужі“, де один проти одного — батько жебрак і син робітник. Моменти з побуту не зовсім характерні. За найбільш вдале з цих оповідань треба вважати оповідання „Дні юности“. Попри всі слабкі сторони його, треба відзначити в ньому насиченість дії, яскраво ще описані моменти труднощі для Тетянки порвати з домішкою й т. ін.

В оповіданнях „Зяма“ і „Тихий хутір“ ми маємо теж побут, але з яскравіш окресленими типами. Зяма — це колись молодий єврей — музикант. У підпольному гуртові гадалі, що він дуже лякливий. Але він себе показав в цілком протилежному світі: стріляв у жандарма, під час Жовтня був на передових позиціях у бійках, а коли відступали, а був він поранений — не хотів залишатися ворогам живим і прохав, щоб його пристріляли.

У „Тихому хуторі“ перед читачем замкнуте оміщане життя інтелігента Корнієнка. У нього були й інші часи — він був „революціонером“, учасником жовтневих боїв, кохав революціонерку Зіну. Йому, оміщаненому, важко було зустрітись

з Зіною. І через Антоніну, жінку свою, передав записку Зіні, де „мотивував“ свою відсутність під час візиту до нього Зіни. Зіна на цій записці — резолюцію: „Інтелігент. Ганчірка“. І від'їхала.

Перш за все треба відзначити, що „Зяма“ — це справді не тільки „факт“, але й символ багатьох, тисяч фактів, які криваво зафіксовано в процесі громадянської війни. Зяма — це психологічно суспільний тип єврея-революціонера і цей символ на трагічному фоні страждання матері Зями встає яскравим малюнком. Що-ж до типу Корнієнка й Зіни, то про них цього не можна сказати.

Заряд активності в оповіданні „Зяма“ досить великий. Майстерність Арк. Любченка виступає в ньому теж помітно.

Але найбільше цієї майстерності, як і глибини, — в оповіданні „Гордійко“. Гордійко — хлопчик безбаченко, а мати, з якою він живе, — служницею в панів. В низці дуже яскравих малюнків автор показує психічні переживання цього хлопчика. Як і в яких умовах родиться ідея протесту проти пригнічення, ідея богопротивенства? Гордійко високо художня відповідь на це запитання. Безперечно найкращі твори з усієї збірки — „Гордійко“ та „Зяма“.

Глибокий психологізм хлопчика Гордійка остільки оригінально ухоплений і поданий письменником, стільки сконденсовано в ньому цікавих думок, що деякі його хити цілком на задній план відходять.

Степова легенда „Гайдар“. Власне легенда — „поема в прозі“. „Гайдари“ — це невольники. Вар — вольнолюбивий, сміливий, сильний Гайдар. Він зв'язаний коханням з Лоан — красунею гайдаркою. Вара продали за перстень золотий, а він утік. Піймав його князь і побив. Рятуючи Лоан, Вар показав свою хоробрість. За це джурою став він при князі і помстився за себе, за Лоан над князем, зарубавши його. І Вара, і Лоан, і князя в одній поховано могили.

Звичайна й досить шабლოва ніби то легенда, але сучасна революційна трактовка зі звичайного „кістяка“ зробила легенду свіжою, а образ Вара хоч і темним трохи, проте оригінальним. Але головну вартість легенди складала мусіла-б, розуміється, майстерність композиції, витриманий стиль та вишукана образна мова. Арк. Любченко „справився“ з цим не на всі 100%. Є де яка кострубатість, але майстерність заперечувати не можна.

Нарешті, треба зупинитися й на інших сторонах рецензованої збірки. І перше, що мусимо відзначити, це композиційний бік оповідань. Сюжети „Нечистого“, „Чужі“, „№ 2002“, „Тихий хутір“ примітивні. Краще розгорнуто сюжет „Дні юності“. В решті оповідань композиція сюжету позначена майстерністю, при чому характерною рисою композиції автора є ланкування сюжету за схемою розділів.

Далі слід зупинитися на стилістиці Арк. Любченка, на його мові. В цьому напрямку він, безперечно, прекрасне орудує пером. Речення в нього збудовані легко в напруженому зв'язку. Проза Любченка ритмована й ця ритмовка полегшує читання, а також дає й наростання дії. Не менш яскрава і мова Арк. Любченка що до образності.

Зводячи підсумки, сказати можна, що не всім поставленим спочатку вимогам відповідає збірка оповідань „Буремна Путь“. За винятком „Гайдар“, „Гордійка“, „Зяма“, „Дні юності“, решта оповідань не завжди зворушують.

Пояснити це можна лише тим, що це перший період творчості Любченка. „Гордійко“, „Зяма“, „Гайдар“ — це віхи для просування автора вперед, а що вперед він може йти, і що він піде, і що — нарешті — мусить бути одним із кращих сучасних художників слова, про це свідчить вибаглива майстерність стилістики та жива барвиста мова письменника.

Вас. Василенко

Лянгман. Зрадник. робітнича драма на 3 дії, переклав М. Ірчан. Вінніпег. 1925, ціна 25 центів.

Репертуар для робітничого театру — бойове гасло нашого радянського побуту. Знаменито, що брак придатної художньої п'єси відчувається не лише тут, а й по інших країнах Європи. На шпальтах українських американських газет до сьогодні ще чорніє старий дореволюційний репертуар. Нещодавно лише з'явилася звістка про славетні на Україні '97.

М. Ірчан зробив вільний переклад Лянгманової драми. Проти оригіналу німецькі прізвища перероблено на українські, перероблено закінчення та інші додано дрібниці, щоби п'єса була «приступнішою» для невеликих робітничих сцен.

Кращ, майстер з ткацької фабрики, зробив огидну пропозицію одній із сестер Савойок. Обурені робітники постановили страйком викинути з фабрики майстра.

Свідком був один лише ткач Борис Турський. Має бути суд. Перед судом Кранц приходить до Турського з пропозицією дати неправдиве свідчення. Убогість, двоє хворих дітей, намовляння жінки і Турський приймає 200 гульденів. Кранца виправдано, Савойку посаджено до в'язниці. Ткачі вриваються в квартиру Турського і вчиняють розгром. Та Турський задоволений з таких наслідків. Але... „Нам все вперед призначено... „Не було божого благословення“. Діти, заради яких зрадив убогий ткач, умирають. Турський почуває кару, признається своєму другові Никодимові, частину грошей оддає старому ткачеві Андрієві, а потім викликає адвоката і йде з ним... у в'язницю.

Вища сила покарала робітника.

Після цього не варт - би було й казати за деякі слабкі місця в п'єсі, як те, де жінка Турського йде хоронити дітей, а батько лишається вдома, щоб перед публікою засвідчити своє відродження, про довгий навчальний одноманітний діалог, де двоє можуть говорити майже половину дії і т. п.

Що до самого перекладу, то його також чи й можна назвати добрим. Мови робітничої, звичайно, тут не найти. А деякі діалоги, приміром, такі:

Все представляється мені, як, наприклад, на площі військової муштри. Один ставить курінь в одну лаву і заставляє його машерувати і ціль маршу — дерево на краю. До одних воно ближче і одно крило жовнірів підходить до нього все ближче і ближче, а друге відстає, в лаві виходить безголов'я. Другий каже: ціль — гора впереді. Тоді вся лаву, вся лінія, йде вперед і ніхто не залишається. Так і ми, а гора — це знищення, бідність, нужда і т. д. і т. д.

Це говорить ткач.

Якби досвідчена рука режисера походила по сторінках п'єси, з того матеріалу можна було - б утворити таку - сяку п'єску.

А в такому вигляді вона слабенька, штучна і для нас неприйомна.

Навіть „промова до публіки“ перед виставою не тільки, як радить перекладач, щоби „заховувати найбільшу увагу і спокій підчас гри на сцені“, а й корегуючи ідеологію, — не врятує невдалої п'єси.

Сам. Кожушко

Айзман Д. Терновий Куш. Драма на 4 дії з часів революції 1905 року. З російської мови переклав М. Ірчан. Накладом Робітничо-Фармерського Видавничого Товариства. Вінніпег, Ман., Канада. Стор. 84. Ц. 25 центів.

В п'єсі змальовано революційну боротьбу 1905 року. На тлі цієї боротьби й розгортається дія: син убогого ремесника - бляхаря, Манус, юнак 19 років, збирається їхати з доручення революційної організації на терористичний акт. Молодші за нього — сестра Дора і брат Ленчик, хлопець 14 років, увесь час захоплено підбадьорують і заохочують його. Батько й мати також позитивно ставляться до синової небезпечної подорожі, а що до сусідів, міських бідарів, що заходять з ним попрощатись і побажати успіху, то нема чого й казати, — вони всі дивляться на героя молитовно, просять у нього різних порад і певні того, що він щасливо виконає завдання і врятує їх од лиха і злиднів.

Це перша дія. У другій Ленчик, перемішуючи розмову словами жалібного маршу «Ви жертвою в бою нерівним лягли» і тяжким стогоном, розповідає Берлові (робітничові свого батька) про маніфестацію: хто, як і яку сказав промову, як саме наскочили козаки і розігнали маніфестантів, сильно всіх, і його в тому числі, побивши нагаями. Тим часом повертається мати з ліками. Приходять батько, сусіди - бідари й фабрикант Коган, син якого Олександр, теж «революціонер», закоханий в Дору. Розмова про революцію, в розмові нарастають класові суперечності, Коган ганьбить революцію і всіх революціонерів. З газети довідуються про терориста, що кидав у когось бомбу і, не зважаючи на катування поліцаїв — не сказав свого прізвища. Загальне захоплення героїчним вчинком і разом тривожне передчуття чогось страшного. Приходять студенти, Манусові товариші і тут уже всі дізнаються із екстр. телеграм, що той невідомий герой — їхній Манус.

У третій дії, довідавшись бляхар, що сина повісили — божеволів. Ленчик дуже хворий, а матері фабрикант Коган пропонує гешефт. Він радий одружити свого сина з Дорой, дає багато грошей, аби тільки вони виїхали кудись в инше місто. Цим він гадає врятувати сина від революції, що от - от має вибухнути.

В четвертій дії відбувається запекла боротьба, бує повстання, але десь там — на вулиці. Вбігає Ленчик, тягне на барикади бочку, лаву й сокиру. Поранений Берл поривається й собі бігти на вулицю, його не пускають, а тим часом робітники приносять поранену Дору, яка, зрозумівши нікчемність і боягузтво свого коханого, вмирає. Безнадійність і розпач... Зрештою до хати вдираються салдати на чолі з офіцером. Мати, вихопивши з Ленчикових рук револьвера, хоче забити ним офіцера. Той вибиває револьвера з рук шаблею, а салдати кидаються на матір і на Ленчика і б'ють їх. П'єса закінчується божевільним реготом батька.

Взагалі п'єса тхне нудним месіанізмом. Через усю її парафрази з Мойсея і згадки про біблійний „Терновий Кущ“, що горів і не міг згорити. З цим порівнюється „бунтарський дух поневоленого народу“, звідси і назва самої п'єси. Написано її ще 1906 року, в Парижі, і тільки це її трохи рятує і виправдує, бо тепер уже таких п'єс не пишуть. Треба додати, що перекладач переробив її в багатьох місцях на свій смак, а останню дію переніс із подвір'я до хати, пристосовуючи, як він сам це пояснює, до постановок драмгуртків робітничих клубів, до їхніх примітивних декорацій.

Отже, всі чотири дії відбуваються в тій самій кімнаті, що — правда, в майстерні, де повно різноманітних інструментів, але за весь час їх ніхто ані рухнув рукою, хоч і дуже легко можна було-б показати глядачеві трудові процеси ремісника-бляхара. Від цього п'єса багато виграє, а так вона вийшла якось надто вже статична, лише остання дія має в собі динаміку, рух.

Очевидячки, автор мав на меті дати суто психологічну п'єсу, але й тут не все гаразд, нема нічого оригінального. З усіх персонажів найреальніший, найбільш психологічно витриманий, суцільний тип — це хлопець Ленчик, що своїм ентузіазмом, революційним запалом нагадує сучасних комсомольців. Решта дійових осіб мають собі багато чого од Винниченка, тоб-то нагадують героїв з його п'єс — „Великий Молох“, „Базар“ та ин.

Переклад із художнього боку цілком пристойний, але мова місцями трохи кострубата, особливо окремі вирази: «І рот, аби їсти», «Життя більш страшне, як смерть», «це помстники», «хай відпочнуть», замість відпочинуть, «Ні, я самий» замість — сам та ин.

П'єсу можна виставляти в робітничих клубах, вона матиме успіх і буде корисна особливо за океаном, де її й видано.

Видання охайне.

В. Арфолом

ШЕВЧЕНКІВСЬКА ЛІТЕРАТУРА В 1925 Р.

Х. ЗНАЧІННЯ Т. ШЕВЧЕНКА ¹⁾

Блакитний, В.
Шевченко сучасности.
— 1925 р. „Зоря“ ч. 3, ст. 13, Катеринослава.

Воронець, А.
За що трудящі шанують Тараса Шевченка.
— 1925 р., „Червоні Квіти“, ч. 5, Харк.

Коряк, В.
„1919“ — 1925 р. „Борьба за Шевченко“, ДВУ, Харк., ст. 22 — 27. (Див. розд. VIII цього покажч.).

Коряк, В.
Вулкан.
— 1925 р., „Боротьба за Шевченка“, Держ. Вид. Укр., ст. 41 — 42. (Див. розд. VIII).

Коряк, В.
Шевченко в поколіннях.
— 1925 р. „Борьба за Шевченка“, Держ. Вид. Укр., ст. 59 — 67. (Див. розд. VIII).

Коряк, В.
Ліквідація культу Шевченка.
— 1925 р., „Борьба за Шевченка“, ДВУ, ст. 68 — 70. (Див. розд. VIII).

Коряк, В.
Просвітитель і Шевченко.
— 1925 р. „Боротьба за Шевченка“, ДВУ, ст. 85 — 95. (Див. розд. VIII).

Коряк, В.
Тарас Дармограй.
— 1925 р. „Боротьба за Шевченка“, ДВУ, ст. 96 — 102. (Див. розд. VIII).

Мостовий.
Свято Шевченка в трудшкoлі.
— 1925 р. „Народний учитель“, ч. 10, Харк.

Нелегальні відозви з нагоди Шевченківських роковин. За ред. та з передмовою

О. Ю. Гермайзе.
— 1925. „Київський Центральн. історичн. архів ім. В. Б. Антоновича ч. I Держ. Вид. Укр. Київ, I Друк. ДВУ (18,5 x 14), ст. 64, ц. 20 к.; Тираж 3000.

Рец. Глушко С. — 1925 р. „Україна“, ч. 5, ст. 164 — 167, Київ.

Рец. Ерофіїв Ів. — 1925. „Червоний Шлях“, ч. 5, ст. 199 — 200, Харк.

Петров, Ф.
Тарас — на Волзі.
— 1925 р. „Більшовик“, ч. 57/1252, Київ.

П-о, О.
Тарас Григорович Шевченко. (Значіння його, як поета, людини і борця).
— 1925 р. „Красное Знамя“ ч. 58 (1452), II/III. Краснодар на Кубанщині.

Попів, Ол.
Шевченко педагогом.
— 1925 рік. „Шлях Освіти“, ч. 3, ст. IX — XVI. Харк.

Попів, Ол.
Шевченко педагогом.
— 1925 р. „Рад. Осв.“, ч. 3, ст. 8 — 14, Харк.

Попів, Ол.
Тарас Шевченко в школі.
— 1925 р. „Народний Учитель“, ч. 10, Харк.

Р., Дан.
Популярність Шевченка на Україні.
— 1925, „Знання“, ч. 9, ст. 8 — 9, Харк.

Свашенко, П.
Тарас Григорович Шевченко.
— 1925 р. „Октябрьские Вехи“, № 5, март, Харк.

Федорівський, К.
Шевченко й класове виховання в радянській школі.
— 1925 р. „Радянська Освіта“, ч. 3, ст. 39 — 43, Харк.

Ц-ко, Ю.
Шевченківська виставка в трудшкoлі.
— 1925 р. „Радянська Освіта“, ч. 3, ст. 34 — 46, Харк.

Щепотьєв, В.
Тривога над свіжою могилою Т. Шевченка.
— 1925 р. „Україна“, ч. 1 — 2, ст. 148 — 153, Київ.

¹⁾ Див. поч. в „Ч. Шл.“ № 2.

XI. ДО ІСТОРІЇ „КОБЗАРЯ“.

Айзеншток, І.

Рецидив некритичности. (З приводу нового видання „Кобзаря“ Шевченка).

— 1925 р., „Культура і побут“, ч. 21, Додат. до газ. „Вісти“, Харк.

Показана стаття стосується: 1) Поезії „Кобзарь“, за ред. І. Айзенштока та М. Плевако. — 1925 р., ДВУ. 2) Твори Тараса Шевченка. Повн. зб. в 2-х том. за ред. В. Гадзінського та К. Буревія. — 1925., Вид. „Сім“.

Багрий, А. В.

Т. Г. Шевченко в русских переводах.

— 1925 г. Баку. (Оттиск из Известий Азербайджан. университета им. В. И. Ленина, т. 4—5). (Из письма В. Н. Дома-

ницкого к истории издания „Кобзаря“, 1907 г., ст. 83—85. (Див. розд. XII цього покажч.).

Станиславський.

Кобзарь 1867 р.

— 1925 р., „Україна“, ч. 1—2, ст. 153—154, Київ.

Шевченко, Т.

Твори Тараса Шевченка. Повн. зб. в 2-х т. за ред. В. Гадзінського та К. Буревія.

— 1925 р. Центр. Вид. Союзу укр. пролет. і сел. письменників „Сім“ (Село і місто).

Передмова до першого тому ст. VІІ—VІІІ. (Див. розд. IV цього покажч.).

XII. ПРО ПЕРЕКЛАДИ ТВОРІВ Т. Г. ШЕВЧЕНКА НА ЧУЖІ МОВИ.

Багрий, А. В.

Т. Г. Шевченко в русских переводах.

— 1925, Оттиск из „Известий Азербайджанского Государственного Университета им. В. И. Ленина. Обществ. науки, т. 4—5; 2-я Гостипограф. Азполиграфтреста; Баку; ст. 98 (27 x 18), ц. не зазн.; тир. 600.

Зміст: Предисловие, ст. 5; 1) Т. Г. Шевченко в русской критике, ст. 9; 2) Издания русских переводов произведений Шевченка, ст. 30; 3) О принципах художественного перевода, ст. 34; 4) Лирика Шевченка в русских переводах, ст. 40; 5) Русские переводы поэм Шевченка, ст. 53; 6) Песенный цикл 1848—49 г. г. в русских переводах, ст. 69. Приложения: 1) Неизданные переводы двух стихотворений Шевченка (1862 г.), ст. 77; 2) Черновик академического ходатайства 1857 г. о разрешении Ш. в'езда в столицу, ст. 78; 3) Варианты стих. „На горі коло броду“ и „Сон“ 1858 г., ст. 80; 4) Две записки гр. А. И. Толстой к Н. Ф. Щербине с упоминанием о Шевченке, ст. 81; 5) Листок из долговой книги мадам Юргене, ст. 82; 6) Из писем В. Н. Доманицкого. (К истории издания „Кобзаря“ 1907 г.), ст. 86; Примечания: Среди них (4 и 6): Шевченко в новых украинских исследованиях, ст. 88; Библиографические дополнения, ст. 95.

Луців, Л.

Словінці про Шевченків „Кобзар“.

— 1925. „Місячн. додат. „Нового часу“. Лютень — березень, ст. 33—35. Львів.

В статті Луціва говориться про такі переклади:

Sevcenko Taras Kobzar. (Вибрані поезії Шевченка із переглядом історії України і життям поета). Переклав **Йосип Абрам**.

— 1907. „Літературна бібліотека“, т. 5; Наклад „Католицької Друкарні“ в Любляні, 8°, ст. 288, ц. 2 к. 40 сот, оправ. 3 к. 60 сот,

Рец.: 1) — 1908 р., журн. „Люблянський звон“, річник XXVІІІ, ст. 55. 2) Z — (1908 р.?), журн. „Час“, р. ІІ. Люблян. 3) **Ерявец, Антін**. — 1908 р., журн. „Dom in Svet“, ст. 42—43, Люблян.

Sevcenko Taras. Kobzar. II, del: Najdamaki (Поема із історичним вступом о гайдмачинні). Перекл. **Йосип Абрам**.

— 1908 р. „Літературна бібліотека“, т. 7; Люблян, ст. 152, 8°, ц. 1 к. 50 сот.

Рец. 1) **Усенічкін, А-др.** — (1908 р.?), журн. „Час“, ст. 299—300 Люблян. 2) **Еленіч, Тоней** — (1908 р.?), журн. „Dom in Svet“, ст. 235, Люблян.

(Відомості про наведені перекл. подано за стат. Луціва, Л.).

Шевченко, Т.

Вірші Шевченка англ. мовою.

— 1925 р. „Червоний Шлях“, ч. 5, ст. 193. Харк.

XIII. ПРО ПРОЗОВІ ТВОРИ Т. ШЕВЧЕНКА

Багрий, А. В.

Т. Г. Шевченко в литературной обстановке.

— 1925 г. Баку, Оттиск из „Извест. Азербейдж. Гос. У-та, т. 2—3; Див. ст. 113—127.

Гадзинський, В.

Прозові твори Т. Шевченка, Див. 2-й т., ст. IX — XVI. „Твори Тараса Шевченка“ Повн. зб. в 2-х т., за ред. В. Гадзинського та К. Буревія.

— 1925. Центр. Вид. Союзу укр. пролет. і селян писем., „Сім“. (Див. розд. IV цього показ.).

Ефремов, Сергій, акад.

Спадщина Кобзаря Дармограя.
— 1925 „Україна“ ч. 1 — 2, ст. 10 — 23, Київ.

Новицький Лих.

Шевченко в процесі 1847 р. і його папери,
— 1925 р., „Україна“ ч. 1 — 2, ст. 51 — 99, Київ.

XIV. АНАЛІЗ МОВИ, ВІРШУ Й КОМПОЗИЦІЙНОЇ ТЕХНІКИ ТВОРЧОСТІ Т. ШЕВЧЕНКА

Багрий, А. В.

Т. Г. Шевченко в літературній обставині.

— 1925 г. Баку, оттиск из „Извест. Азербейдж. Госуд. У-та“, т. 2—3. Див. ст. 98 — 112, 133 — 146.

Домбровський, В.

Фільмобіогічні факти чи фікції.

— 1925 р., „Учитель“, педагогічно-науковий збірник Т. І. Льв. Накладом учительської організації, ст. 112 — 157.

Навроцький, Б.

Т. Шевченко, як прозаїк. (Порівнюючий розгляд прозової і ліро-епічної композиційної техніки творчості Шевченка).

1925 р. „Червоний Шлях“ № 10 ст. 163 — 180, Харк.

Навроцький Б.

Мова та поезія. Нарис з теорії поезії.

— 1925 р. Вид. „Книгоспілка“ Харк. Друк. Київськ. філ. „Книгоспілка“. Тир. 3000.
Див. про аналіз творчості Шевченка ст. 73 — 75, 91, 115, 119, 152, 169.

Синявський, Ол.

Дещо про Шевченкову мову (Спроба висвітлити декотрі сумнівні моменти Шевченков. вимови).

— 1925 р. „Україна“ ч. 1 — 2, ст. 100 — 114, Київ.

Смаль - Стоцький, Степан акад.

Ритмика Шевченкової поезії.

— 1925 р. Вид. Укр. істор. філолог. Т-ва в Празі, Друк. Держ. друк. в Празі ст. 47.

Зміст: 1) Ритмика Шевченк. поезії, 2) Наголоси, 3) Стилізований коломийков. вірш, 4) Повна перевага музичн. ритму, 5) Козачковий (шумковий ритм), 6) Колядкові вірші у III-ка.

XV. ТВОРИ ПРИСВЯЧЕНІ Т. ШЕВЧЕНКОВІ

Гірняк, А.

Тарасові Шевченкові (Вірш).

— 1925 р. „Червоні Квіти“, ч. 5, Харк.

Лим.

Будуємо. — Свято Т. Г. Шевченка (Вірш).

— 1925 р., „Красное знамя“, ч. 58 (1452) II/III, Красноград на Кубанщині.

Мельник П.

Тло для портрета (Т. Шевченко) (Вірш).

— 1925 р. „Радянське життя“, ч. 26 (789), Ромен.

Овчаренко, Л.

Шевченко наш (Вірш).

— 1925 р. „Більшовик“, ч. 57 (1252), Київ.

Плужник, Евген.

Шевченко (Вірш).

— 1925 р., „Нова Громада“ двохижневик кооперат. літературн. мист. та популярн. наук. журн., ч. 5 — 6, Березень. ст. 1.

Поліщук, Клим.

Роковини Кобзаря (Вірш).

— 1925. Місячн. додат. „Нового часу“, Лютець — березень, ст. 1. Львів.

Сліпкова, О.

Шевченко — сьогодні. (Вірш).

— 1925 р. „Народний учитель“ № 10. Харк.

Снісарський, Ів.

До 64-ї роковини смерті Т. Г. Шевченка, 1861 — 1925 (Вірш).

— 1925 р. „Селянка України“, ч. 3, ст. 19.

Мадієвський О.

Днина. — До Шевченківських днів. (П'єса). Перекл. П. Панча.

— 1925, „Робочий клуб“ орган Главполітпросвета УСССР, и Культотдела ВУЦСПС, № 2 (Март), ст. 62 — 66. Харк.

Павлюк, Пилип.

Пророк. (Пам'яті Тараса Шевченка).

— 1925. Місячн. додат. „Нового часу“, лютець — березень, ст. 21 — 22. Львів.

Стеблик, В.

Ганьба. Оповід.

— 1925. „Знання“, ч. 9, ст. 1 — 4, Харк.

XVI ТВОРИ Т. ШЕВЧЕНКА НА СЦЕНІ Й НА ЕКРАНІ

Б. Д.

Кіно - виробництво.

— 1925 г. „Культура і побут“, ч. 27, додат. до „Вістей“ Харк.

Бондарчук, Ст.

Твори Шевченка на сцені і на екрані.

— 1925, „Знання“, ч. 11, ст. 20, Харк.

До постановки фільму „Тараса Шевченка“.

— 1925 р. „Пролетарська Правда“ ч. 144 (1155) 27/VI; Вільшовик, ч. 92 (1287). 25/IV, Київ.

Фільма „Тарас Шевченко“.

— 1925. „Вільшовик“, ч. 89 (1284), 22/IV.

Кіно - фільма „Тарас Шевченко“.

— 1925 р. „Життя й революція“, ч. 6—7, ст. 114, Київ.

Кисіль, Ол.

Український театр. Популярний нарис історії українського театру.

— 1925, Вид. „Книгоспілка“ Друк. Київ. фін. (25 × 17), ст. 176, ц. 1 крб. 50 Тир. 3500. Див. розд. VII — Шевченко, ст. 69.

Панченко, М.

Не зламала неволя духа, зате знищила здоров'я. (З кіно - сценарія „Тарас Шевченко“; част. друга з другої серії).

— 1925. „Знання“, ч. 9, ст. 4—6, Харк.

Рулін, П.

До сценічної історії „Назара Стодоли“.

— 1925 р. „Україна“, ч. 1—2, ст. 154—156. Київ.

С. Я.

„Гайдамаки“ (Вистава у Києві).

— 1925 р. „Вільшовик“, № 59 (1254) від 14/III. Київ.

XVII. ІНСЦЕНІЗАЦІЇ

Заїнчківський, Д.

Тарасик. П'єса для дітей шкільного віку на 2 дії (До Шевченкових роковин).

— 1925, Вид. „Книгоспілка“, Друк - літогр. „Книгоспілка“, ст. 23, (23 × 17,5), ц. 18 коп., тир. 5000.

Рец. Смолич, Ю. — 1925 г. „Культура і побут“, ч. 10 Додат. до „Вістей“, ч. 58 Харків.

Рец. Сергієнко Б. — 1925 р. „Нова Громада“ № 5—6 ст. 49. Київ.

Бондарчук, Ст.

Варнак. Сценарій на тему віршу Т. Шевченка „Варнак“, на 2 розділи з прологом і епілогом.

— 1925, р. Театральна бібліотека; Вид. друге, Держ. Вид. України Харк. Друга Друкарня. Літографія ДВУ (21,5 × 16), ст. 53, ц. 30 к., Тир. 5000.

Рец. Ш-ко, Й. — 1925 р. „Культура і побут“ № 37 дод. до „Вістей“.

Бузько, Д.

Тарас Шевченко, Поет - незаможник (Матеріал для інсценізованого доповіді на Шевченкові роковини в робітничих клубах і сельбудинках).

— 1925 р. „Культура і побут“, ч. 8, 26/II, Дод. до газ. „Вісти“ Харк.

О'Коннор - Вілінська В.

Сирітка. (З вірша Шевченка).

— 1925, „Світ дитини“, ч. 3, ст. 73—76, Львів.

Черкасенко С.

До Світла, до волі. Сцени з дитячих літ Т. Шевченка, в 2-х відмінах.

— 1925 р. „Молода Україна“ ілюстрац. журн. для молоді. Род. М. Таранька.

Накладом М. Таранька. Львів, ч. 4, ст. 88—49; ч. 5, ст. 118—122.

XVIII. Т. ШЕВЧЕНКО — МАЛЯР.

Академик Т. Шевченко.

— 1925. Місячний додаток „Нового часу“, лютий — березень, ст. 22—23. Львів.

Біляшівський, М.

Два портрета роботи Шевченка.

— 1925 р. „Україна“, ч. 1—2, ст. 139—140. Київ.

Із художніх робіт Т. Г. Шевченка.

— 1925 р. „Нова Громада“, ч. 5—6, ст. 13. Київ.

К. —

Портрет Шевченкової роботи.

— 1925 р. „Глобус“, ч. 5 (33), ст. 106, Київ.

Новицький, Ол.

Шевченко та Рембранд.

— 1925 р. „Україна“, № 1—2, ст. 122—125, Київ.

Новицький, Ол. акад.

Т. Г. Шевченко й друкарська справа.

— 1925 р., „Бібліологічні вісті“, ч. 1 — 2, ст. 131 — 133, Київ.

Новицький, Ол.

До портрета Шевченка, опублікованного

В. О. Шавинським.

— 1925 р. „Україна“ ч. 1 — 2, ст. 140 — 141, Київ.

Новицький, О. П. акад.

Примітки до малюнків.

— 1925 р. „Шевченко та його доба“. 36. 1-й ред. ак. С. О. Ефремова, М. М. Новицького, П. П. Филиповича, ДВУ, ст. 196 — 199. (Див. розд. V цього показч.)

Штаерман Ю.

Т. Г. Шевченко — живописец и гравер.

— 1925 р. „Коммунист“, ч. 58 (1546), Харк.

Щавинський Василь.

Шевченко як маляр.

— 1925 р. „Україна“ ч. 1 — 2, ст. 115 — 121, Київ.

Малярські праці:

Новознайдений малюнок Шевченка.

Уміщено в кн. Коряк В. „Боротьба за Шевченка“.

— 1925 р. ДВУ. Текст до малюнку див. стор. „Зміст“ 115.

Шевченко, Т.

Портрет Товбача (мал.).

— 1925 р. „Україна“ ч. 1 — 2, між ст. 140 — 141, Київ.

Шевченко, Т.

Портрет Ясевича (мал.).

— 1925 р. „Україна“, ч. 1 — 2, між ст. 140 — 141, Київ.

Шевченко, Т.

Смерть Марії. Гравюра Рембрандта част. копіювана Шевченком.

— 1925 р. „Україна“ ч. 1 — 2, між ст. 124 — 125, Київ.

Шевченко, Т.

Шевченкові копії з гравюри Рембрандта, (3 коп.).

— 1925 р. „Україна“ ч. 1 — 2, між ст. 124 — 125, Київ.

Шевченко та його доба. 36. перший. Під. ред. С. О. Ефремова, М. М. Новицького, П. П. Филиповича.

— 1925 р. Всеукр. Акад. Наук, Держ. вид. України.

Малюнки:

1) Портрет Т. Г. Шевченка ст. 4 — 5. 2) Т. Г. Ш-ко. Портрет П. В. Енгельгардта, ст. 20 — 21. 3) Т. Г. Шевченко. Малюнок з альбому О. С. Чернишевської, ст. 20 — 21. 4) Т. Г. Ш-ко. Портрет А. Г. Племяникова, ст. 140 — 141. 5) Т. Г. Шевченко. „Сама собі господиня в хаті“ ст. 196 — 197. (Див. розд. V цього показч.)

XIX. ПАМ'ЯТНИК Т. ШЕВЧЕНКОВІ

До увічнення пам'яті Шевченка.

— 1925. „Пролетарська Правда“, ч. 237 (1248), 16/X, Київ.

Ескіз проекта пам'ятника Т. Шевченка в Катеринославі. Проект зроблено по пропозиції спеціальної Шевченков. комісії у 1921 р. Робота різьбяна **Тенера** (чл. образотворчого „Плугу“ та проф. архитектора Грузенберга.

— 1925 р. Зоря ч. 3, ст. 14, Катеринослав.

К. Б.

Виставка конкурсних проектів пам'ятників Ленінові і Шевченкові у Києві.

— 1925 р. „Культура і Побут“, ч. 16 додат. до „Вістей“, Харк.

Конкурс на проект пам'ятника Т. Шевченка.

— 1925 р., „Глобус“ ч. 5 (33) Київ, ст. 106, Київ.

Щітківський Ів.

Пам'ятник Т. Шевченкові у Києві та Київська адміністрація.

— 1925 р. „Україна“, ч. 1 — 2, ст. 162 — 170, Київ.

Знімки з пам'ятників та проектів:

Пам'ятник Т. Шевченкові в Полтаві. Проект - скульптура архитектора П. К. Кавалерідзе, (Фотографія).

— 1925 р., „Огонек“ № 41, Москва.

Пам'ятник Т. Г. Шевченкові в Полтаві.

— 1925. „Знання“, ч. 40, (обклад.), Харк.

Пам'ятник Т. Г. Шевченкові коло Канева.

— 1925 р. „Селянська Україна“, ч. 3, ст. 18 Харк.

Тенер, різьбар та Грузенберг проф.

Ескіз проекта пам'ятника Т. Шевченка в Катеринославі. (Малюнок на обкладинці й на ст. 14)

— 1925. „Зоря“, Літературно - науков. та політ. громадськ. журнал. (Березень), ч. 3, Катеринослав.

Шкіц проекту пам'ятника Т. Г. Шевченкові в Катеринославі. Робота плужаника

Тенера та проф. Грузенберга.

— 1925. „Нова Громада“, ч. 5 — 6, ст. 13, Київ.

XX. ШЕВЧЕНКОЗНАВСТВО

- Ерофієв, Ів.**
Виставка у Слобожанськiм музею ім. Г. С. Сковороди.
— 1925 р. „Червоний Шлях“ № 4, ст. 265 — 268, Харк.
- Ерофієв Ів.**
Осіння виставка в музеї Слобідської України ім. Сковороди.
— 1925 р. „Червон. Шлях“, ч. 10, ст. 193, Харк.
- КР.**
Тарас Шевченко і український пролетаріят.
— 1925 р. „Культура“, ч. 3, ст. 2 — 11, Львів.
- Коряк, В.**
Вступна стаття.
— 1925. „Боротьба за Шевченка“, ст. 7 — 9. (Див. розд. VIII цього покажч.).
- Коряк, В.**
Боротьба за Шевченка.
— 1925 р. „Боротьба за Шевченка“. Держ. Вид. Укр., ст. 103 — 113. (Див. розд. VIII).
- Матеріали про Шевченка** до Всенародної бібліотеки України (До редакцій усіх періодичних видань).
— 1925 р. „Більшовик“, ч. 57 (1252), Київ.
- Матеріали про Шевченка** до Всенародної бібліотеки України (До редакцій усіх періодичних видань).
- 1925 р. „Черв. Шлях“, ч. 4, ст. 270, Харк.
- Річицький, Анд.**
Під виглядом „Наукового Шевченкознавства“.
— 1925 р. „Культура і Побут“ ч. 10. Додат. до „Вістей“, Харк.
- Річицький Анд.**
Тарас Шевченко в світлі епохи. (Публіцист. розвідка).
— 1925 р. Вид. 2-е Держвид. Укр. Катеринослав.
Передмова до другого видання, ст. 5 — 12 (Див. розд. V цього покажч.).
- Рукописні матеріали 1-го Держ. музею Укр. Старовини ім. В. Тарновського.**
— 1925 р., „Червоний Шлях“, ч. 1—2, ст. 341 — 342.
- Филипович П. П.**
До студіювання Шевченка та його доби.
— 1925 р. „Шевченко та його доба“. Зб. 1-й, Ред. ак. С. О. Ефремова, М. М. Новицького, П. П. Филиповича, Держ. Вид. Укр., ст. 7 — 37 (Див. розд. V).
- Цінний Дар.**
— 1925 р. „Нова Книга“, ч. 4 — 5, ст. 67, Харк.
- Я-ч Ю.**
Треба вивчати Шевченка.
— 1925 р. „Селянська Правда“, ч. 25 (840), Харк.

XXI. БІБЛІОГРАФІЯ БІБЛІОГРАФІЇ

- Багалій Д. І.**
Т. Г. Шевченко і Кирило-Методіївці. Історично-літер. розв.
— 1925, ДВУ.
Див. „Бібліографія“, ст. 91 — 92.
- Багрий, А. В.**
Т. Г. Шевченко в літературній обстановке.
— 1925 г. Баку, оттиск из „Извест. Азербейджан. Гос. У-та, т. 2.—3.“
Див. ст. 147 — 171. (Див. розд. V).
- Багрий, А. В.**
Т. Г. Шевченко, в русских переводах.
— 1925 г. Баку, оттиск из „Известий Азербейджанск. Унив. им. В. И. Ленина, т. 4 — 5.“
Библиографические дополнения к книге М. Яшека: Т. Шевченко. Матеріали до бібліографії Харк. 1921. ст. 95 — 98]. (Див. розд. VII цього покажч.).
- Багрий, А. В.**
Т. Г. Шевченко в русских переводах.
— 1925 г. Баку, оттиск из „Извест.“ Азербейджан. Унив. им. В. И. Ленина т. 4 — 5.
(Шевченко в новых украинских исследованиях, ст. 88 — 93) (Див. розд. XII цього покажч.).
- Дорошкевич, Г.**
Нове про Шевченка.
— 1925 р. „Життя й революція“, ч. 3. ст. 50 — 56, Київ.
- Мандрика Микита.**
Т. Г. Шевченко в болгарському письменстві.
— 1925 р. Українська Акад. Наук. „Записки історично-філолог. відділу“, Кн. V, ст. 186 — 187, Київ.
- Музика на слова Т. Шевченка.**
— 1925 р. „Музика“ Київ, 1925 р. № 1, Київ.

Яшек, М.

До історії „Кобзаря“ (Матеріяли).

— 1925 року, „Червоний Шлях“, ч. 3, ст. 285 — 293, Харк.

Яшек, М.

Нове про Т. Г. Шевченка.

— 1925 р. „Шлях Освіти“ („Путь Просвещ.“) ч. 3, ст. 226 — 234, Харк.

Яшек, М.

Нове про Т. Шевченка.

— 1925 р. „Радянська Осв.“, ч. 3, ст. 67 — 73, Харк.

Яшек, М.

До святкування роковин Т. Шевченка (Огляд літерат. для влаштування свят).

— 1925, „Знання“, ч. 6, ст. 25; ч. 7 ст. 25; ч. 8 ст. 24 — 25, Харк.

Яшек, М.

Тарас Шевченко. (Бібліографія).

— 1925, „Знання“, ч. 9, ст. 24 — 25, Харк.

М. Яшек

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТУ НА 1926 РІК
НА ЖУРНАЛ ПОЛІТОСВІТРОБІТНИКА НА СЕЛІ

„СЕЛЯНСЬКИЙ БУДИНОК“

ОРГАН ВСЕУКРАЇНСЬК. УПРАВЛІННЯ СЕЛЯНСЬКИМИ
БУДИНКАМИ ТА УПРАВЛІННЯ ПОЛІТОСВІТИ НКО УСРР

РІК ВИДАННЯ ТРЕТІЙ ■ ВИХОДИТЬ РАЗ НА МІСЯЦЬ

„СЕЛЯНСЬКИЙ БУДИНОК“ МІСТИТЬ: провідні політичні статті
до кампаній і червоних свят. Статті
про методику політосвітроботи. Поради політосвітробітникам. Конкретний
матеріал до політосвітроботи на селі.

МАЄ: розділ сільсько-господарської пропаганди, художні: інсце-
нізації, оповідання, вірші, пісні, марші. Відомості про нові книжки.

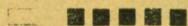
ВСЕ — для глибокої і масової роботи на селі.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

на рік	3 карб. — коп.
„ півроку	1 „ 50 „
„ 3 місяці	75 „
„ 1 місяць	30 „

РЕДАКЦІЯ: Харків, площа Р. Люксембург, Селянський Будинок

ПЕРЕДПЛАТУ ПРИЙМАЄ
ВІДДІЛ ПЕРЕДПЛАТИ
СЕКТОРУ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ ДВУ

Харків, вул. Ф. Енгельса, 19

А ТАКОЖ УСІ МІСЦЕВІ КОНТОРИ

== ВСЕМ ==

ПРОФОРГАНАМ, КЛУБАМ, ПОЛИТПРОСВЕТАМ, КУЛЬТКО-
МИССИЯМ. КРАСНЫМ УГОЛКАМ, ЯЧЕЙКАМ КП(б)У и ЛКСМУ,
КУЛЬТ- и ПОЛИТПРОСВЕТРАБОТНИКАМ, ВСЕМ РАБОЧИМ
НЕОБХОДИМО ВЫПИСАТЬ на 1926 г.

ИЛЛЮСТРИРОВАННЫЙ ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЖУРНАЛ

Упрполитпросвета НКП и Культотдела ВУСПС,
размером до 6 печатных листов — страниц

„РАБОЧИЙ КЛУБ“

издаваемый при участии лучших публицистических, научных и
литературных сил УССР и РСФСР

„РАБОЧИЙ КЛУБ“ — руководящий центр культурно-просвети-
тельной работы в клубах и на предприятиях

„РАБОЧИЙ КЛУБ“ идет на помощь клубам в их повседневной
практической работе.

„РАБОЧИЙ КЛУБ“ помещает материалы и статьи по вопросам
политики, труда, народного хозяйства, произ-
водства, пропаганды ленинизма, кооперации.

„РАБОЧИЙ КЛУБ“ дает материалы для клубной ра-
боты: тезисы, программы, плакаты, инсце-
нировки, лозунги, стихи, частушки.

„РАБОЧИЙ КЛУБ“ дает статьи по вопросам политпросветработы
в клубах.

„РАБОЧИЙ КЛУБ“ освещает работу на местах, помещая кор-
респонденции с мест с иллюстрациями для
ознакомления с опытом и достижениями
отдельных клубов.

„РАБОЧИЙ КЛУБ“ привлекает всех политпросветработников,
клубных работников, профработников и
активных членов клуба к участию в журнале.

ПОДПИСНАЯ ЦЕНА:

На 1 год	3 р. 60 к.
„ 1/2 „	1 „ 80 к.
„ 1/4 „	— „ 90 к.

ОТДЕЛЬНЫЙ НОМЕР В РОЗНИЧНОЙ ПРОДАЖЕ—35 к.

Подписка принимается в Главной Конторе периодических
изданий Госиздата Украины, Харьков. ул. Фр. Энгельса № 19,
во всех отделениях ГИУ и у агентов, снабженных соответ-
ствующими мандатами.

Адрес редакции: Спартакровский пер., № 3.

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

Харків, Спартаківський пров., № 3

ВІДДІЛ ПОШТОВИХ ВІДПРАВЛЕНЬ

ШВИДКО Й РЕТЕЛЬНО

НАДСИЛАЄ НАКЛАДНОЮ ПЛАТНЕЮ

КОЖНУ КНИЖКУ

ЯК ВЛАСНОГО, ТАК І ВСІХ ІНШИХ ВИДАНЬ СРСР

ПРИ ОДЕРЖАННІ ГОТІВКОЮ
ВАРТОСТІ ЗАМОВЛЕННЯ
ВІД 3-х КАРБОВАНЦІВ
ПАКУВАННЯ ТА ПЕРЕСИЛКА
ЗА КОШТ ДЕРЖВИДАВУ

ШКОЛАМ, ХАТАМ-ЧИТАЛЬНЯМ
СЕЛЬБУДАМ, БІБЛІОТЕКАМ
ТА ІНШИМ КОЛЕКТИВНИМ ПОКУПЦЯМ
ВІДПОВІДНА ЗНИЖКА.

КАТАЛОГИ

НАДСИЛАЮТЬСЯ БЕЗПЛАТНО ПІСЛЯ ПЕРШОЇ ВИМОГИ

ЗАМОВЛЕННЯ НАДСИЛАТИ

Харків, вул. 1-го Травня, №. 17, 1 книгарня ДВУ

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНИЙ ВІДДІЛ

Харків, Спартаківський пров., № 3

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ВІДДІЛ ПОШТОВИХ ВІДПРАВЛЕНЬ

Харків, вул. 1-го Травня, № 17

ФІЛІЇ ДВУ ПО ВСІХ ОКРУГОВИХ МІСТАХ УСРР

ВЕЛИКИЙ ВИБІР ПІДРУЧНИКІВ ДЛЯ ШКІЛ УСІХ ТИПІВ

МОЖНА НАБУВАТИ В УСІХ МІСЦЕВИХ КНИГАРНЯХ ДВУ

